

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 8/1'2016

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №18 від 26 липня 2016 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 22 липня 2016 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу

допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 15.08.2016

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2016
© "Економіка. Фінанси. Право",
2016

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, перший заступник Керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри бухгалтерського обліку та аналізу за видами економічної діяльності Житомирського державного технологічного університету

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністрування менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

ЗМІСТ

С.А. ТКАЧЕНКО. Економетричний апарат підсистеми діагностики в системі стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань	4
Г.В. ДЕНИСЕНКО. Особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового слідства	11
А.М. ДІДИК, О.М. БОДАРЕЦЬКА. Технології мотивування персоналу вітчизняних машинобудівних підприємств у системі забезпечення їхнього полівекторного розвитку	14
П.Ю. КУРМАЄВ, В.О. СТОЙКА. Аналіз сучасних світових тенденцій у енергетичній сфері	23
О.В. ШРАМКО, А.І. СИЗОВ. Зарубіжний досвід проведення внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю в Україні	27
А.В. ТОЛСТОШЕЄВА. Удосконалення економіко-правового забезпечення безпеки кредитних відносин банків	33

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу Міжнародний технологічний університет "Миколаївська політехніка"

ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ АПАРАТ ПІДСИСТЕМИ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ

ECONOMETRIC DEVICE DIAGNOSTICS SUBSYSTEM IN THE SYSTEM OF STRATEGIC MANAGEMENT ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES AND INDUSTRIAL ASSOCIATIONS

В статті викладені наукові принципи побудови економетричного апарату підсистеми діагностики в функціонально розвинутій системі стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань. Обґрунтовано, викладений принцип побудови економетричного апарату функції діагностики, із одного боку, створює умови економічно ефективної організації обчислювального процесу за рахунок зведення до мінімуму, часу вирішення завдань та максимального використання можливостей електронно-цифрової техніки, із іншого боку, дозволяє удосконалювати підсистему, а саме: збільшувати число споживачів, наращувати кількість вирішуваних завдань, змінювати процес їх вирішення. Серед перспектив подальших розвідок в означеному напрямку особливою актуальністю відрізняється питання пов'язане із виробленням рекомендацій щодо вибору технічних засобів підсистеми діагностики в функціонально розвинутій системі стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і виробничих об'єднань.

В статье изложены научные принципы построения эконометрического аппарата подсистемы диагностики в функционально развитой системе стратегического управления деятельностью предприятий и производственных объединений. Обоснованно, изложенный принцип построения эконометрического аппарата функции диагностики, с одной стороны, создаёт условия экономически эффективной организации вычислительного процесса за счёт сведения к минимуму, времени решения задач и максимального использования возможностей электронно-цифровой техники, с другой стороны, позволяет совершенствовать подсистему, а именно: увеличивать число потребителей, наращивать количество решаемых задач, менять процесс их решения. Среди перспектив дальнейших исследований в рассматриваемом направлении особой актуальностью отличается вопрос, связанный с выработкой рекомендаций по выбору технических средств подсистемы интегрированной диагностики в функционально развитой системе стратегического управления деятельностью промышленных предприятий и научно-производственных объединений.

The article describes the scientific principles of econometric vehicle diagnostic subsystem in the functional development of the system of strategic management activities of enterprises and industrial associations. Reasonably set out the principle of building econometric machine diagnostic functions on the one hand, creates the conditions for cost-effective computing process organization at the expense of attention to the minimum time required to solve problems and maximize the use of digital technology opportunities, on the other hand, it allows you to improve the subsystem, namely: increase the number of consumers, increase the number of tasks, change the process of solving them. Among the prospects for further research in this direction is different issue of particular relevance related to the formulation of recommendations on the choice of hardware diagnostics subsystem in a developed system of strategic management activities of industrial enterprises and industrial associations.

Ключові слова: діяльність, економетричний апарат, науково-виробниче об'єднання, підсистема інтегрованої економічної діагностики, промислове підприємство, функціонально розвинута система стратегічного управління

Ключевые слова: деятельность, научно-производственное объединение, подсистема диагностики, промышленное предприятие, функционально развитая система стратегического управления, эконометрический аппарат

Keywords: production and business activities, Scientific and Production Association, integrated economic subsystem diagnostics, industrial enterprise, functional development system of strategic management, econometric apparatus

ВСТУП

Економетричний апарат як комплекс мовних і програмних засобів накладає суттєві обмеження на підсистему діагностики та багато в чому визначає економічну ефективність її функціонування. Загальний економетричний апарат функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань, який пов'язаний із використанням конкретної машини електронної цифрової, не зазнає якихось змін в процесі формування та впровадження діагностики виробничо-господарської діяльності підприємств і об'єднань. Спеціальний ж економетричний апарат функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань виступає проблемно-орієнтованим і спрямованим на реалізацію основних функцій управління. Отже, спеціальний економетричний апарат функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань повинен включати у себе комплекс таких мовних і програмних засобів, сукупність яких забезпечувала б найбільш економічно ефективну реалізацію алгоритмів вирішення економіко-аналітичних завдань.

Це означає, що при створенні спеціального економетричного апарату підсистеми діагностики за кожним економіко-аналітичним завданням, насамперед, необхідно знати перелік реалізованих її алгоритмів, основні характеристики цих алгоритмів, раціональні області їх використання, чутливість алгоритмів до повноти та точності початкових даних; мати в своєму розпорядженні набір досить простих методів розрахунку параметрів окремих алгоритмів. Процес алгоритмічного опису інформації і процедур її обробки – один із найбільш важливих та трудомістких етапів при підготовці до вирішення завдань діагностики на машині електронної цифрової. При цьому досить часто для вирішення однієї і тієї ж задачі діагностики доводиться складати декілька різних алгоритмів з тією метою, щоб вибрати алгоритм, який був би більш раціональним як із точки зору машинної електронної цифрової обробки інформації, так і з точки зору програмування.

Сучасна передова практика експлуатації функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань, проведені теоретичні дослідження наукових праць таких авторів вчених-економістів як В.В. Бобильов [1], М.В. Глушак [2], І.Б. Гусєва [3], О.М. Кармінський [4], І. О. Кацко [5], О.Л. Кузіна [6], Н.М. Куриленко [7], І.М. Понкратов [8], П.М. Сазонов [9], О.О. Чулкова [10], С.В. Шароватов [11], О.О. Шендрікова [12], В.В. Шишкін [13] і інших, показують, навіть незначні зміни в алгоритмічній структурі функції діагностики вимагають витрат на доопрацювання її програмного комплексу, тому повинна забезпечуватися можливість створення гнучкого економетричного апарату, що дозволяв би швидко розробляти, корегувати, експлуатувати програми

сукупності завдань.

МЕТА РОБОТИ виступає у викладенні наукових принципів побудови економетричного апарату підсистеми діагностики в функціонально розвинутій системі стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань, ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою даної статті виступає діалектичний метод та основні положення теорії функції діагностики, систем управління. В процесі дослідження використовувалися такі методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних методик діагностики, систем управління); *економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний* (при комплексному аналізі та оцінці стану функції діагностики систем стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань); *групування* (з метою характеристики економетричного апарату підсистеми діагностики в системі стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань); *графічний* (при побудові принципової блок-схеми застосування засобів програмування у підсистемі діагностики в системі стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань) ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічно ефективний економетричний апарат діагностики може бути створений тільки інтегровано на базі існуючих методик діагностики, економетричних методів діагностики, моделювання, способів отримання, обробки і виведення інформаційних даних, мов програмування, стандартного економетричного апарату відповідних обчислювальних засобів та таке інше. Як показує сучасна передова практика, спеціальний економетричний апарат підсистеми діагностики внаслідок великої кількості вирішуваних завдань досить складний і громіздкий. Цей факт визначається тим, що він повинен бути достатньо повним, щоб охоплювати всі ділянки обробки інформаційних даних, а також передбачати можливість локальної роботи окремих пакетів (програм) і їх різного поєднання в процесі досягнення поставлених цілей і ін.

Вся сукупність алгоритмів завдань функції діагностики, розглянута у взаємозв'язку із потоками циркулюючої інформації та яка задовольнить завданням цілям функціонування, являє собою алгоритмічний комплекс підсистеми діагностики. Для підсистеми діагностики характерна наявність не однієї, а як правило, декількох кінцевих цілей, тому економетричний апарат підсистеми, перш за все, повинен задовольняти вимогам обраної стратегії їх досягнення (стратегія починає застосовуватися з рівня кінцевих цілей. Споживач, виходячи із певних вимог, задає системі коефіцієнти значущості окремих цілей, що в кінцевому результаті впливає на послідовність їх досягнення). У цьому зв'язку всі

алгоритми підсистеми, а всередині її окремі блоки завдань діагностики, об'єднуються керуючим алгоритмом у єдиний комплекс, який визначає послідовність реалізації алгоритмів окремих завдань залежно від ситуації, що складається в управлінні. Зокрема, в підсистемі діагностики повинні бути передбачені управлінські алгоритми наступних рівнів: управлінський алгоритм, організуючий роботу підсистеми в цілому; управлінські алгоритми, що організують роботу окремих аналітичних блоків; керуючі алгоритми, що організують роботу аналітичних комплексів завдань.

За допомогою управлінського алгоритму першого рівня організовується спільна робота програм різних аналітичних блоків підсистеми. За допомогою управлінських алгоритмів другого рівня організується взаємодія програм різних аналітичних комплексів всередині одного блоку підсистеми. І управлінські алгоритми третього рівня організують спільну реалізацію програм завдань, що входять до складу одного аналітичного комплексу тощо.

Велика кількість зовнішніх зв'язків підсистеми діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань визначає необхідність у ній управлінських систем операцій (алгоритмів), що формують (організують) її спільну роботу з паралельними підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і об'єднань та системами верхнього і нижнього рівнів цілеспрямованого управління і інше.

Окрім керуючих приписів (алгоритмів) до складу алгоритмічного забезпечення підсистеми входять робочі та рівневі (стандартні) алгорифми (алгоритми). Робочі програми (алгоритми) дозволяють «програвати» різні варіанти вирішення завдань функції діагностики. Стандартні алгоритми з необхідними доповненнями служать для вирішення певного виду завдань підсистеми діагностики. Звідси однією із особливостей економетричного апарату підсистеми діагностики виступає уніфікація і трюїзм (стандартизація) методів обробки інформаційних даних, окремих алгоритмів.

Програмну частину економетричного апарату підсистеми діагностики можна розглядати в двох аспектах: по-перше, з точки зору її структури та, по-друге, з точки зору її складу. Структура економетричного апарату визначається характером завдань діагностики виробничо-господарської діяльності підприємств і їх внутрішніх підрозділів. У цьому зв'язку в економетричному апараті підсистеми можна виділити комплекси програм: із періодичної діагностики роботи підприємства, із внутрішньогосподарської діагностики, із оперативної діагностики, із порівняльної діагностики, із перспективної та проблемно-орієнтованої діагностики. Склад економетричного апарату підсистеми визначається етапами обробки інформації. З цих позицій економетричний апарат підсистеми можна диференціювати на програми: введення, контролю і розміщення інформації, сортування інформації, об'єднання масивів, вибірки інформації, коригування інформації, розрахунку показників

діагностики, видачі інформації і керуючі.

При розробці програмної частини економетричного апарату підсистеми діагностики повинні бути використані можливості його побудови на базі нормальних (стандартних) програм. Застосування шаблонних (стандартних) програм дозволяє істотно скоротити трудомісткість процесів розробки програм в підсистемі. Так, практика показує, зразкові (стандартні) програми дозволяють реалізувати більше тридцяти відсотків завдань функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань. Крім цього, еталонні (стандартні) програми виступають початковою базою для створення відповідних певним зразкам (типових) прикладних трансляторів (програм) масового користування і інше.

Оскільки підсистема діагностики виступає органічною складовою частиною функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань в цілому, тоді в процесі створення її економетричного апарату повинні бути реалізовані загальні основні вимоги щодо створення функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань. Але разом із тим підсистема діагностики включає в себе клас задач, відмінних від завдань, що вирішуються в інших підсистемах функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань. Завданням діагностики, що розв'язуються на машинах електронних цифрових, властивий ряд наступних особливостей: разом з використанням нескладних методів розрахунку, таких, як групування даних, визначення абсолютних і відносних відхилень величин, а також середньо-зважених величин показників, при вирішенні завдань діагностики часто використовуються і досить складні методи. Такі, як, наприклад, економіко-математичне моделювання, регресійний аналіз та інші; цілому ряду економіко-аналітичних завдань притаманний великий обсяг вхідної і вихідної інформації; незважаючи на наявність великої кількості стандартних, часто повторюваних розрахунків, і, отже, можливу їх уніфікацію, у багатьох випадках виникає, необхідність прив'язки алгоритмів розрахунків до специфічних умов їх реалізації; жорсткі часові вимоги до вирішення низки завдань діагностики, що виникають у момент отримання для них початкової інформації; важливість вихідної інформації діагностики, яка в більшості випадків використовується для вироблення керуючих рішень, а також складність аналітичних розрахунків, вимагає введення обов'язкового контролю цих розрахунків для забезпечення достовірності результатів і інше.

На підставі перерахованих вище особливостей завдань діагностики та беручи до уваги характеристики і принципи машинної електронної цифрової реалізації системи правил економіко-аналітичних завдань, представляється необхідним виділити ряд вимог, що мають істотне значення для економетричного апарату підсистеми інтегрованої економічної діагностики.

Економетричний апарат підсистеми повинен: представляти собою комплекси взаємопов'язаних програм з формалізованими методичними вказівками та інструкціями із використання цих програм на всіх стадіях економіко-аналітичних розрахунків; широко застосовувати типові програми, такі, як введення, сортування, контроль, коригування, редагування тощо; мати розвинену трансляючу систему, що пов'язано із застосуванням таких мов, як Delphi, Programming Language I, Fortran, Visual Basic, Structured query language, C++, 1C; враховувати автоматичне виконання формальних операцій компілювання і інтерпретації робочих програм з викликом стандартних програм, розподілом пам'яті та інше; дозволяти проводити процеси налагодження програм в напівавтоматичному режимі з досить широким доступом оператора до програми, яку налагоджують, можливістю проведення налагодження на рівні вхідної мови; організовувати управління потоками даних і завдань, чергою задач; мати групу діагностичних тестів, а також програм самоконтролю; з метою зниження трудомісткості та скорочення термінів розробки створюватися із уніфікованих блоків, програм, підпрограм, вузлів (модулів), що в принципі дозволить у перспективі перейти до створення відповідної системи цифрового проектування економетричного апарату за завданнями параметрами об'єктів функції інтегрованої діагностики.

Економетричний апарат функції інтегрованої економічної діагностики, побудований у відповідності із наведеними вище вимогами, представлятиме складний порядок із великою кількістю щільно переплетених зв'язків та інше.

Важливу роль в процесі розробки економетричного апарату підсистеми інтегрованої економічної діагностики відіграє програмування, тобто опис обраних алгоритмів вирішення економіко-аналітичних завдань у вигляді послідовності команд мовою, доступною машинам електронним цифровим.

Мови програмування – істотний елемент взаємодії людини із машинами електронними цифровими у процесі вирішення задач діагностики виробничо-господарської діяльності підприємств. На вибір мови програмування для вирішення завдань управління впливають наступні фактори: тип завдань і алгоритми їх вирішення, початкові файли (їх організація, формати записів, типи даних); обсяг інформації, що переробляється, взаємозв'язок програм і ін.

Накопичений досвід вирішення економіко-аналітичних завдань на машинах електронних цифрових сучасного покоління надає підставу говорити про те, що в рамках економетричного апарату функції інтегрованої економічної діагностики можуть бути використані наступні мови програмування: Delphi, Programming Language I, Fortran, генератор введення-виведення, генератор спільної обробки сукупностей безлічі однорідних предметів, що становлять єдине ціле (масивів) і генератор відліків, таке інше.

Основні мови програмування для задач функції інтегрованої діагностики Delphi та Programming Language I. До 80 % програм вирішуваних завдань управління складається мовою Delphi, яка володіє

найбільш широкими можливостями (має в своєму розпорядженні засоби обробки таблиць, видачі на друк, роботи із контрольними точками та інше). Не менш широкі можливості має в своєму розпорядженні і мова Programming Language I: у неї включені конструкції, що дозволяють досить просто програмувати навіть складно організовані завдання, які включають паралельні гілки, виконувани по перериваннях переходу та інше. Але ця мова не має засобів видачі на друк, що стосовно завдань підсистеми діагностики, які супроводжуються як правило, видачею великої кількості вихідних форм, виступає відчутним недоліком. У цих умовах доводиться складати спеціальну програму видачі на друк, що пов'язано із додатковими витратами праці програмістів. Якщо ж при цьому використовуються засоби генератору відліків, тоді для досягнення сумісності програм, написаних на різних мовах, потрібно забезпечувати відповідність в організації файлів, записів і в типах інформаційних даних і ін.

Fortran, версія якого прийнята для машин електронних цифрових, – базова (основна) мова програмування для науково-технічних завдань, в яких переважають економетричні обчислення. Виконані дослідження показують, що означена мова досить ефективна при вирішенні завдань перспективної економічної діагностики, яким притаманні значні економетричні обчислення.

Генератор введення-виведення може бути досить широко використаний при підготовці початкових скупчень (масивів) інформаційних даних для контрольних прикладів завдань функції діагностики, а також у тих випадках, коли в підсистемі інтегрованої економічної діагностики готуються свої початкові структури інформаційних даних (масиви) для вирішення завдань.

Генератор спільної обробки зосереджень (масивів) також може бути використаний при програмуванні завдань діагностики, які передбачають спільну обробку масивів, оскільки має у своєму розпорядженні засоби, які дозволяють проводити нескладні операції із даними (додавання, віднімання).

Генератор відліків як програмний та технологічний засіб знаходить саме широке застосування при вирішенні завдань підсистеми діагностики. Дана мова має у розпорядженні засоби генерації інформаційних даних, дозволяючи видавати вихідні форми на різних носіях, а також може бути використана як допоміжний засіб підготовки налагоджувальних файлів. Для видачі різного роду відомостей, таблиць, зведень і звітів в процесі програмування достатнім виступає надання тільки опису означених форм, ін.

При розробці завдань діагностики доводиться брати до уваги той факт, що складання програми мовою Delphi виступає менш трудомістким, ніж при використанні мови Assembler. Однак час вирішення завдання у першому випадку буде дещо більшим, ніж у другому, так як Assembler, будучи електронною цифровою машинно-орієнтованою мовою, враховує усі особливості системи команд машин електронних цифрових, що дозволяє створювати більш економічно ефективні проекти

(програми). Тому, в підсистемі інтегрованої економічної діагностики не виключається застосування мови Assembler, яка виступає вельми ефективною для вирішення завдань призначення діагностики, що часто зустрічаються, а також завдань, вирішення яких відбувається при жорсткому обмеженні часу.

Проведені дослідження свідчать, що при вирішенні завдань підсистеми діагностики ефективним виступає використання засобів загальносистемного економетричного забезпечення, які дозволяють здійснювати перетворення великого обсягу початкової інформації з самою різною структурою в інформаційні масиви, необхідні для

безпосереднього вирішення завдань діагностики. Зокрема, за допомогою засобів загальносистемного економетричного забезпечення можна одночасно брати безліч вхідних масивів та отримувати значну кількість вихідних. Крім того, програми загальносистемного економетричного забезпечення, складені на мові Assembler, працюють майже в два рази швидше, ніж програми на мові Delphi.

Стосовно до процесу обробки економіко-аналітичних інформаційних даних використання засобів програмування в підсистемі інтегрованої економічної діагностики може бути представлено в такому вигляді (рис. 1).

Рис. 1. Принципова блок-схема застосування засобів програмування у підсистемі інтегрованої діагностики в системі стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань

Зазначалося, що ведення інформаційних конгломератів (масивів), які містяться в банку даних підсистеми, може бути здійснено за допомогою програмних засобів, а також засобів спеціального економетричного апарату.

Спеціальне програмне забезпечення підсистеми діагностики являє собою складний структурно організований і взаємопов'язаний комплекс навігаторів (програм). Кожна програма, що входить в даний комплекс, нумерується за каталогом програм підсистеми та повинна відповідати основним вимогам її структурної побудови. Найважливіший принцип при розробці програмного забезпечення підсистеми –

принцип блокової побудови, як усього програмного комплексу, так і кожної програми окремо. Принцип блокової побудови кожної програми полягає у тому, що кожне економіко-аналітичне завдання, для якого складається програма, сегментується. У процесі програмування кожен сегмент оформляється як підпрограма, що представляє собою блок програми певної задачі та всього програмного комплексу підсистеми. За допомогою такого блоку можна вирішувати окремі елементарні завдання діагностики, блок може бути видалений із програмного комплексу або замінений новим без порушення ефективності роботи підсистеми. За допомогою диспетчера може

бути створена робота сукупності блоків із метою вирішення складних завдань і ін.

Реалізація принципу блочної побудови програмного забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в реальних умовах проявляється, з одного боку, у виділенні додаткових структурних елементів методу кожної функціональної програми, що забезпечують її налагодження на вирішення завдань і простоту експлуатації, та, з іншого боку, в певному ускладненні функціональних програм за внутрішньою структурою і принципами побудови, коли зазвичай замість однієї «монолітної» програми створюється комплекс взаємозалежних програмних модулів, які володіють можливістю спільної роботи під управлінням спеціальної утиліти (програми).

Саме програма, побудована за блоковим принципом, отримала для машин електронних цифрових назву «пакет прикладних програм». Основним принципом пакетів виступає їх розвинена багаторівнева модульність, що дозволяє економічно ефективно використовувати значні переваги, які представляються цифровими електронними машинами сучасного покоління.

Спеціальне програмне забезпечення підсистеми інтегрованої економічної діагностики може оформлятися як у вигляді пакетів прикладних програм, так і оригінальних програм. Пакети складаються із комплексу програм та документації. Сукупність програмних засобів внутрішнього управління та обслуговування пакета визначає рівень його системної організації, який може бути різним при вирішенні завдань функції діагностики на обчислювальних системах з неоднаковою конфігурацією і ін.

Пакети прикладних програм, які використовуються в підсистемі інтегрованої економічної діагностики, поділяються на пакети простої та пакети складної структури. Пакети простої структури можуть мати два різновиди, тобто бути набором інтерпретаторів (програм), які не залежать одна від одної або взаємопов'язаними конверторами (програмами), таке інше.

ВИСНОВКИ

Викладений принцип побудови економетричного апарату підсистеми діагностики, із одного боку, створює умови економічно ефективної організації обчислювального процесу за рахунок зведення до мінімуму, часу вирішення завдань і максимального використання можливостей електронно-цифрової техніки, із іншого боку, дозволяє удосконалювати підсистему, а саме: збільшувати число споживачів, нарощувати кількість вирішуваних завдань, змінювати процес їх вирішення і інше. Серед перспектив подальших розвідок у даному напрямку особливою актуальністю відрізняється питання пов'язане із виробленням рекомендацій щодо вибору технічних засобів підсистеми інтегрованої діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань, ін.

Список використаних джерел

1. Бобылёв, В.В. Организационные проблемы управления реализацией инвестиционно-строительных проектов на постприватизационном экономическом пространстве: диссертация ... д.э.н.: 08.00.05 / Бобылёв Виктор Викторович; [Место защиты: Гос. универ-т упр.]. – Москва, 2011. – 302 с.: ил.
2. Глушак, Н.В. Теория управления инновациями в сфере высоких технологий: дисс. ... доктора экономических наук: 08.00.05 / Глушак Николай Владимирович; [Место защиты: Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов]. – Санкт-Петербург, 2013. – 291 с.: ил.
3. Гусева, И.Б. Методологические основы формирования системы контроллинга на промышленных предприятиях: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством» / Гусева Ирина Борисовна; [Место защиты: ГОУВПО «Нижегородский гос. технический ун-т»]. – Нижний Новгород, 2008. – 551 с.
4. Карминский, А.М. Теоретические основы и методология построения систем контроллинга процессов управления промышленными предприятиями: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05 / Карминский Александр Маркович; [Место защиты: Московский государт. технический университет имени Н. Э. Баумана]. – Москва, 2008. – 282 с.: ил.
5. Кацко, И.А. Информационное обеспечение процесса управления социально-экономическими системами мезоуровня: теория, методология, инструментарий: диссертация ... д. э.н.: 05.13.10 / Кацко Игорь Александрович; [Место защиты: Южный федер. универ-т]. – Ростов-на-Дону, 2008. – 408с.: ил.
6. Кузина, Е.Л. Управление развитием системы природопользования на железнодорожном транспорте для обеспечения эколого-экономической безопасности урбанизированных территорий: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05 / Кузина Елена Леонидовна; [Место защиты: Ростовский гос. строительный универ-т]. – Ростов-на-Дону, 2012. – 378 с.: ил.
7. Куриленко, Н.Н. Антикризисное управление муниципальными социально-экономическими системами и повышение эффективности мониторинга их развития: диссертация ... к.э.н.: 08.00.05 / Куриленко Наталья Николаевна; [Место защиты: Кур. гос. техн. ун-т]. – Орел, 2010. – 254 с.: ил.
8. Понкратов, И.Н. Совершенствование организации аналитической деятельности торгового предприятия и её методического обеспечения: дисс. ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Понкратов Игорь Николаевич; [Место защиты: Белгород. универ-т потреб. кооп.]. – Белгород, 2010. – 271 с.
9. Сазонов, П.М. Управление реструктуризацией промышленных предприятий на основе слияний и поглощений: диссертация ... к. э. н.: 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством» / Сазонов Павел Михайлович; [Место защиты: Моск. гуманитар. ун-т]. – Москва, 2011. – 200 с.
10. Чулкова, Е.А. Методология стратегического управления муниципальными районами региона как

территориальными системами: диссертация ... д.э.н.: 08.00.05 / Чулкова Елена Александровна; [Место защиты: Челябинский государственный университет]. – Оренбург, 2012. – 405 с.: ил.

11. Шароватов, С.В. Разработка механизма оценки конкурентной устойчивости машиностроительных предприятий: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Шароватов Сергей Викторович; [Место защиты: Рос. гос. технол. ун-т им. К.Э. Циолковского]. - Москва, 2013. - 208с.

12. Шендрикова, О.О. Механизм повышения

эффективности производственной системы промышленных предприятий: диссертация ... кандидата экономических наук: 05.02.22 / Шендрикова Олеся Олеговна; [Место защиты: Воронеж. гос. технич. универ-т]. - Воронеж, 2013. - 269с.: ил.

13. Шишкин, В.В. Стратегическое управление параметрической устойчивостью предприятий торговли: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Шишкин Виктор Викторович; [Место защиты: С.-Петерб. торгово-экон. ин-т]. - Санкт-Петербург, 2011. – 179 с.: ил.

ДЕНИСЕНКО

Григорій Вячеславович

УДК 343.1

КНУ ім. Тараса Шевченка,
Адміністрація Президента
України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ ПОДАНИХ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

FEATURES OF ENSURING LAWFULNESS BY THE TRIER DURING EXAMINATION OF EVIDENCE SUBMITTED BY PRETRIAL INVESTIGATION BODIES

У статті досліджено особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування. Здійснено правовий аналіз чинних нормативно-правових актів та науково-теоретичних джерел з даного питання. В результаті дослідження, на підставі комплексного, всебічного, наукового аналізу, виявлено ряд проблем теоретичного та практичного характеру та розглянуто комплекс рекомендацій щодо їх вирішення.

В статье исследованы особенности обеспечения следственным судьей законности во время исследования доказательств поданных органами досудебного расследования. Осуществлен правовой анализ действующих нормативно-правовых актов и научно-теоретических источников по данному вопросу. В результате исследования, на основании комплексного, всестороннего, научного анализа, выявлен ряд проблем теоретического и практического характера и рассмотрен комплекс рекомендаций относительно их решения.

The research paper deals with the features of ensuring lawfulness by the trier during the examination of evidence submitted by the pretrial investigation bodies. A legal analysis of current of current regulatory acts as well as scientific and theoretical sources on the subject was carried out. Through an integrated, comprehensive and scientific analysis the study resulted in identification of a number of problems of theoretical and practical nature and considering a set of recommendations for their solution.

Ключові слова: забезпечення законності слідчим суддею, дослідження доказів, докази подані органами досудового розслідування

Ключевые слова: обеспечение законности следственным судьей, исследование доказательств, доказательства поданы органами досудебного расследования

Keywords: ensuring lawfulness by the trier, examination of evidence, of evidence submitted by the pretrial investigation bodies

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

З 19 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України, ухвалений Верховною Радою України 13 квітня 2012 року. Новий КПК системно реформує кримінальний процес, починаючи з його понятійного апарату й закінчуючи правовою регламентацією окремих його інститутів.

Ключовою й абсолютно новою для вітчизняного кримінального процесуального законодавства є фігура слідчого судді. Інститут слідчого судді є одним з найбільш ретельно і детально регламентованих інститутів в системі нового КПК України, хоча проблемних питань залишається також багато, особливо щодо правового регулювання повноважень слідчого судді в кримінальному провадженні та практичного застосування окремих положень закону в цій сфері. Особливої актуальності дослідження інституту слідчого судді набуває в умовах реформування кримінального судочинства на сучасному етапі.

Постановка проблеми

Незважаючи на прийняття нового КПК України ще у 2012 році норми кримінального процесуального законодавства і на сьогодні все ще містять чимало колізій та прогалин, а тому безперечно потребують вдосконалення. Зокрема й у частині правового регулювання та визначення особливостей забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування.

Стан дослідження

Особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування є об'єктом наукових досліджень. Проте вони носять обмежений характер і на сьогодні все ще залишається багато дискусійних питань. Комплексні дослідження з даного питання відсутні, а отже є необхідність подальшого дослідження та переосмислення.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою даної наукової статті є аналіз особливостей забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування, дослідження проблемних питань, узагальнення та формування теоретичних положень та практичних висновків, вироблення рекомендацій стосовно вдосконалення правового регулювання.

З огляду на мету були поставлені та вирішувалися наступні завдання: визначити особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування, дослідити проблеми правового регулювання та запропонувати комплекс рекомендацій щодо їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Інститут слідчого судді досить важливий крок вперед у сфері кримінального судочинства України. Слідчий суддя явище нове для нашої держави. І тому інститут слідчого судді в сучасній Україні не є ще достатньо досконалим для здійснення своїх завдань.

Слідчий суддя – це суддя, уповноважений забезпечувати законність і обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на стадії досудового слідства в кримінальному провадженні, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, надання дозволу на проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) слідчого та прокурора [9].

Згідно положень ст.94 КПК України, слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [2].

Як бачимо одним із завдань слідчого судді є забезпечення законності під час дослідження доказів. Проте станом на сьогодні у даній сфері існує чимало теоретичних та практичних проблем, що стоять на заваді ефективному виконанню таких повноважень слідчого судді. Так, зокрема, В.Я.Горбачевський у своєму дослідженні зазначає, що вивчення стану реалізації положень КПК щодо забезпечення судового контролю кримінального процесу поряд з позитивними змінами свідчить про необхідність більш чіткого законодавчого визначення в главі 3 КПК статусу слідчого судді, закріплення вичерпного переліку його повноважень, регламентації порядку, процедури перевірки та судового розгляду скарг, можливості, за потреби, залучення до цієї роботи інших осіб. Слід обережно та виважено з урахуванням значної, не завжди збалансованої завантаженості слідчого судді, ставитись до різних пропозицій щодо подальшого розширення, за рахунок його повноважень, меж судового контролю в кримінальному процесі. На думку автора, у Законі

повинно бути чітко визначено, що рівень активності слідчого судді у встановленні законності й обґрунтованості оскаржуваних дій має визначатися доводами та вимогами скарги, однак виняток може бути встановлено лише для випадків, коли суддя при розгляді скарги виявляє істотні порушення вимог КПК (тобто тих порушень, які перешкодили чи могли перешкодити ухвали ти законне й обґрунтоване рішення), оскільки судовий контроль має епізодичний та факультативний характер і потребує ініціації з боку зацікавлених осіб, його призначенням є вирішення процесуальних конфліктів, що виникли в досудовому провадженні [5, с.246].

Роль слідчого судді на досудовому розслідуванні можна по праву вважати ключовою та, не применшуючи його значення, вирішальною для надання кримінальному провадженню рис законності, справедливості, неупередженості та повноцінності [3, с.98]. Адже, слідчий суддя є гарантом законності, і його безсторонність забезпечує встановлення істини та рівноправності на досудовому слідстві, що, в свою чергу, прямо відображається в процесі судового розгляду [3, с.98].

Перевірка слідчим суддею доказів поданих органами досудового слідства здійснюється шляхом аналізу кожного доказу окремо, а також шляхом зіставлення одного доказу з іншими, це аналітична, розумова діяльність; крім того, перевірка провадиться практичним шляхом – проведенням нових слідчих дій, витребуванням нових предметів та документів [8, с.273]. Що стосується оцінки доказів, то вона є заключним та найбільш складним і відповідальним етапом доказування. Однак, оскільки вона являє собою розумову діяльність, то здійснюється на протязі усього процесу доказування, пронизує його; як правило, на якомусь завершальному етапі оцінка виступає у своєму «чистому вигляді», коли суб'єкт займається виключно осмисленням, аналізом доказів [7, с.114–115]. Оцінка доказів – це розумова діяльність суб'єктів доказування з вирішення питання про належність, допустимість, достовірність доказів. Оцінка доказів, що передують прийняттю процесуального рішення, включає також висновок щодо достатності сукупності доказів для прийняття такого рішення [6, с.273].

На те, що слідчий суддя оцінює належність, достовірність і допустимість доказів, указує і п. 7 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження»: у разі подання клопотань щодо декількох осіб у рамках одного кримінального провадження слідчий суддя має перевірити належність, достовірність і допустимість доказів стосовно кожної особи окремо. Крім того, слідчий суддя оцінює достатність доказів для прийняття відповідного процесуального рішення [4, с.5].

Інститут слідчого судді, як зауважують деякі науковці – це значний крок на шляху реформування

судової системи України, який забезпечуватиме законність та обґрунтованість таких рішень [8, с.287]. Діяльність слідчого судді варто розглядати як різновид пізнавальної, розумової діяльності, яка має свої характерні особливості. Так, слідчий суддя перевіряє законність і обґрунтованість дій слідчого лише після того, як прокурор затвердив відповідне клопотання. Унаслідок цього слідчий суддя виконує контрольну функцію як щодо дій та рішень органів досудового розслідування, так і самого прокурора, який здійснює функцію процесуального керівництва органами розслідування [10, с.114].

Під час здійснення судового контролю слідчий суддя має вимагати, щоб клопотання слідчого чи прокурора про застосування запобіжного заходу, щодо проведення слідчої (розшукової), негласної слідчої (розшукової) дії відповідало вимогам закону відповідно до ст. 184, ч. 3 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240, ст. 244, ч. 3 ст. 245, ч. 2 ст. 248 КПК України. При розгляді клопотання слідчий суддя перевіряє, чи відображено в ньому всі необхідні дані для їх розгляду, чи підписано воно слідчим і чи узгоджене з прокурором у випадках, передбачених законом, вивчає копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовують доводи клопотання, у випадках, передбачених законом, заслуховує учасників кримінального провадження і виносить умотивовану ухвалу про задоволення клопотання чи скарги або відмову в такому задоволенні. Слідчий суддя не має права вирішувати питання про винуватість або невинуватість особи в учиненні кримінального правопорушення, давати оцінку доказам з точки зору їх достовірності та достатності для кваліфікації дій особи або вирішувати інші питання, які підлягають вирішенню під час судового провадження, а також висловлювати свої міркування з цього приводу усно або письмово [10, с.114].

Беручи до уваги вище вказане вбачаємо за доречне законодавчо визначити поняття законності доказів та особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування окремою статтею. Необхідним також вважаємо ст.94 КПК України викласти в такій редакції:

«1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору законності, належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

2. Жоден доказ не має наперед встановленої сили».

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що КПК України містить чимало колізій та прогалин в частині правового регулювання забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування, а тому потребує вдосконалення. Зокрема, вбачається за

необхідне законодавчо визначити поняття законності доказів та особливості забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування окремою статтею та викласти ст.94 КПК України в такій редакції: «1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору законності, належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

2. Жоден доказ не має наперед встановленої сили».

Вказані заходи сприятимуть підвищенню ефективності застосування кримінального процесуального законодавства стосовно забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування.

Насамкінець, слід зауважити, що правове регулювання забезпечення слідчим суддею законності під час дослідження доказів поданих органами досудового розслідування потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст.88.
3. Бондюк А. Захист права та свобод людини і громадянина на досудовому слідстві в світлі дотримання слідчим суддею основоположних принципів / А. Бондюк // Національний юридичний журнал: теорія і практика. - 2015. - №21. - С.96-99
4. Глов'юк І. В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні / І.В. Глов'юк // Часопис Академії адвокатури України. - 2013. - №3. - С.1-6
5. Горбачевський В.Я. Судовий контроль на стадії досудового розслідування / В.Я. Горбачевський // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - №3. - С.243-246
6. Кримінально-процесуальне право України: підручник / [за заг. ред. Ю.П. Аленіна]. - Х.: Одиссей, 2009. - 816 с.
7. Орлов Ю.К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе / Ю.К. Орлов. - М.: Юрист, 2009. - 175 с.
8. Рогатинська Н.З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні / Н.З. Рогатинська // Право і суспільство. 2014. №1-2. - С.284-287
9. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю в кримінальному процесі України / Н.П. Сиза // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». - 2012. - № 2(6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>
10. Тракало Р.І. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні / Р.І. Тракало // Вісник Академії адвокатури України. - 2014. - Том 11. - №1. - С.111-119.

ДІДИК

Андрій Миколайович
Andrii.M.Didyk@gmail.com

УДК 330.341.1:331.101.3]:[658:621]

ТЕХНОЛОГІЇ МОТИВУВАННЯ
ПЕРСОНАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У
СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХНЬОГО
ПОЛІВЕКТОРНОГО РОЗВИТКУ

БОДАРЕЦЬКА

Ольга Миколаївна
Olga.M.Bodarecka@lpnu.uaEMPLOYEE MOTIVATION
TECHNOLOGIES OF DOMESTIC
MACHINERY ENTERPRISES IN THE
SYSTEM OF PROVIDING THEIR MULTI-
VECTOR DEVELOPMENT

к.е.н., здобувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет "Львівська політехніка", Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту

аспірант кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності, Національний університет "Львівська політехніка"

У статті ідентифіковано фактичний стан технологій мотивування персоналу вітчизняних машинобудівних підприємств у системі забезпечення їхнього полівекторного розвитку. Обґрунтовано доцільність використання методу опитування для вирішення окресленої проблеми, а також наведено його основні параметри. Представлено результати проведеного опитування за цією тематикою.

В статье идентифицировано фактическое состояние технологий мотивации персонала отечественных машиностроительных предприятий в системе обеспечения их поливекторного развития. Обоснована целесообразность использования метода опроса для решения обозначенной проблемы, а также приведены его основные параметры. Представлены результаты проведенного опроса по этой тематике.

The article identifies a current state of employee motivation technologies of domestic machinery enterprises in the system of providing their multi-vector development. The article substantiates expediency of usage of a survey method for settling the mentioned matter and outlines its main parameters. The authors present results of the conducted survey on this subject.

Ключові слова: машинобудування, мотивування, підприємство, персонал, полівекторний розвиток, технологія мотивування

Ключевые слова: машиностроения, мотивация, предприятие, персонал, поливекторное развитие, технология мотивации

Keywords: machinery industry, motivation, enterprise, employee, multi-vector development, motivation technology

ВСТУП

Система мотивування характерна для будь-якого машинобудівного підприємства. Попри те, як свідчить вивчення теорії і практики, у вітчизняному машинобудуванні доволі нечасто трапляється так, щоб така система сприяла досягненню поставлених на підприємстві цілей. Поширеною є практика, коли впроваджуються такі технології мотивування, які є «копіркою» або іноземних розробок, або «запозичені» у конкурентів та на низькому рівні враховують особливості кожного окремо взятого машинобудівного підприємства. Ще гірше – за умови використання тих технологій мотивування, що залишились з радянського минулого суб'єкта господарювання.

Огляд й узагальнення літературних джерел, а також вивчення практичних аспектів діяльності машинобудівних підприємств свідчить про відсутність повних науково обґрунтованих положень, що дають змогу здійснити діагностування існуючих

технологій мотивування персоналу цих суб'єктів господарювання. Більшість напрацювань у цій сфері стосуються здебільшого підприємств як таких (без урахування специфіки машинобудування). В аналізованому контексті, відтак, важливо мати інформацію про стан та тенденції розвитку технологій мотивування саме на вітчизняних підприємствах машинобудування, що виступатиме обґрунтованою інформаційною базою для виявлення проблемних моментів, а також напрямів впровадження інновацій у цій сфері.

Значний внесок у формування і розвиток положень, тематикою яких є мотивування персоналу та його місце у системі забезпечення полівекторного розвитку підприємств, зробило чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто виокремити праці О. Виноградової, Ю. Вінтюка, М. Гринишин, Р. Гріфіна, Р. Дафта, В. Діденка, Г. Дмитренка, О. Єськова, Є. Ільїна, А. Кабанова, М. Коваленка, А. Колота, О. Конкіної, А. Кочнева, О. Кузьміна,

С. Макаренка, Т. Максименко, Н. Малої, О. Мельник, К. Пілігрим, А. Полозової, І. Процик, В. Сладкевича, О. Чернушкіної, Е. Шарапатової, В. Яцури та багатьох інших. Основними науковими доробками авторів у цій сфері є розвиток сутності поняття «мотивування», типологія стимулів, мотивів і методів мотивування, виявлення взаємозв'язку мотивування із інноваційним розвитком організацій, обґрунтування способів мінімізування демотиваційних чинників, виокремлення системи показників оцінювання результатів мотивування, забезпечення «мотиваційної гігієни», оптимізування базової та бонусної частин заробітної плати тощо. Попри це, низка важливих завдань із вказаної тематики досі не розв'язана. Зокрема, існуючі напрацювання, попри свою ґрунтовність, не дають змогу повною мірою окреслити фактичний стан технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є ідентифікування фактичного стану технологій мотивування персоналу вітчизняних машинобудівних підприємств у системі забезпечення їхнього полівекторного розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для отримання відповідної інформації щодо стану та специфіки функціонування технологій мотивування на вітчизняних машинобудівних підприємствах доцільно скористатись методами збирання первинної інформації, що передбачають

установлення мети та завдань, призначення відповідальних суб'єктів, розроблення календарного плану, форм необхідної документації, визначення методу дослідження, вибір відповідного інструменту (чи інструментів), обрання підходів щодо визначення вибірки, вибір способу встановлення контактів з аудиторією, а також визначення способів опрацювання отриманої під час дослідження інформації [1-3; 5-6]. Очевидно, що цільовою аудиторією такого дослідження повинні бути вітчизняні машинобудівні підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як відомо, теорією і практикою у наукових цілях пропонується чимало різноманітних методів збирання первинної інформації, основними з яких є опитування, моделювання, експеримент, спостереження та ін. З-поміж них для дослідження фактичного стану технологій мотивування персоналу на вітчизняних підприємствах машинобудування доцільно обрати метод опитування, що обґрунтовується низкою його переваг [4, с. 36]: найбільша поширеність з-поміж усіх методів збирання первинної інформації, можливість отримання різноманітної за формою і змістом інформації, а також універсальність та практичність.

Як наслідок, протягом 2013-2014 рр. було проведено опитування щодо аналізування існуючих технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах. Найважливіші його параметри представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні параметри проведеного протягом 2013-2014 рр. опитування щодо аналізування технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах [сформовано авторами]

Параметри	Характеристика параметрів
1	2
1. Обсяг вибіркової сукупності	40 об'єктів
2. Просторова ознака вибіркової сукупності	м. Львів, м. Хмельницький, Львівська та Хмельницька область
3. Представники вибіркової сукупності	СП ТОВ «Сферос-Електрон», ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ», ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», ДП Львівський державний завод «ЛЮРТА», ПАТ «Завод «Львівсьільмаш», ПАТ «Західенергоавтоматика», НВП «Електроприлад», ПАТ «Екватор», ТзДВ «Львівський завод фрезерних верстатів», ПАТ «Концерн-Електрон», ТДВ «Львівський експериментальний механічний завод», ТОВ «Діскавері - бурове обладнання (Україна)», ПАТ «Львівський завод радіоелектронної медичної апаратури», ПАТ «Стрийський завод ковальсько-пресового обладнання», ТзОВ «Електроконтакт Україна», ПАТ «Городоцький механічний завод», Науково-виробниче підприємство «Карат», ПАТ «Львівський завод гідромеханічних передач», Львівський державний авіаційно-ремонтний завод, ПАТ «Автомат» (м. Львів та Львівська область), ДП «Новатор», ПАТ «Укрелектроапарат», АТ «Темп», ДП «Красилівський агрегатний завод», ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», Волочеський машинобудівний завод ПАТ «Мотор Січ», ТДВ «Кам'янець-Подільський електромеханічний завод», ПАТ «Старокостянтинівський завод «Металіст», ПАТ «Завод «Строммашина», АТ «Шепетівський завод культиваторів», ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес», ПАТ «Термопластавтомат», ПАТ «Славутський ремонтно-механічний завод», ПАТ «Лозівський інструментальний завод», ПАТ «Катіон», ПАТ «Кам'янець-Подільськільмаш», ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат», ПАТ «Завод дереворізального інструменту «Мотор» ім. Г.І. Петровського», ПАТ «Говер», ТзОВ «Хмельницький комбайновий завод «Адвіс-Доппштадт»

Продовження таблиці 1

1	2
4. Цільова аудиторія об'єктів вибіркової сукупності	Представники керуючої та керованої підсистем управління
5. Інструмент дослідження	Анкета
6. Спосіб зв'язку із цільовою аудиторією	Метод безпосереднього контакту
7. Спосіб проведення	Письмове
8. Форма організування робіт	Індивідуальне
9. Вид експертної оцінки	Опитування-думка
10. Періодичність проведення	Одноразове

Обсяг вибіркової сукупності під час проведеного опитування було встановлено у кількості 40 підприємств з урахуванням відомого обсягу генеральної сукупності, якою є машинобудівні компанії Львівщини та Хмельниччини.

Обмеження просторової ознаки вибіркової сукупності містами Львовом та Хмельницьким, а також Львівською та Хмельницькою областю пояснюється, насамперед, можливістю одержання доступу до цільової аудиторії об'єктів вибіркової сукупності, а з іншого – можливістю отримання результатів опитування у двох різних областях Західної України, у т.ч. для їхнього порівняння. Вибірку машинобудівних підприємств у розрізі цих двох областей було сформовано за принципом 50х50.

Цільовою аудиторією об'єктів вибіркової сукупності під час аналізування технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах (тобто одиниці аналізування) були представники керуючої та керованої підсистем управління суб'єктів господарювання, що потрапили до вибіркової сукупності. Доцільність такого рішення аргументується тим, що технології мотивування, які існують на підприємствах, адресовані як керівникам, так і підлеглим, відтак, важливим є ставлення усіх працівників до таких технологій (а не лише, наприклад, топ-менеджерів чи працівників виробничих підрозділів). Очевидною складністю є опитування усіх працівників керуючої і керованої підсистем зазначених у табл. 1 машинобудівних підприємств (в першу чергу через надто велику їхню кількість), відтак, було ухвалено рішення про опитування на кожному аналізованому підприємстві 6 працівників (3 із керованої підсистеми та 3 із керуючої – менеджерів різних рівнів управління). Загалом за результатами дослідження було опитано 240 осіб.

Як спосіб зв'язку із цільовою аудиторією було обрано метод безпосереднього контакту. Ухвалення такого рішення обґрунтовується низкою переваг цього методу [2; 5]: вищий рівень надійності за інші, а також можливість встановлення безпосереднього очного зв'язку.

Слід зауважити, що за результатами проведеного дослідження за ознакою статі 77,9% опитаних були чоловіками і лише 22,1% – жінками. 59% із опитаних респондентів працювали на підприємстві понад 5 років, 27% – 3-5 років, у той час як менше одного року працівниками цього підприємства були лише 14% опитаних. Віковий діапазон респондентів перебував у межах 26-68 рр., а освіта – різноманітна за напрямками (у 72% – повна вища).

Одне із запитань, яке адресувалось респондентам, стосувалось впливу на продуктивність праці працівників стилю управління їхніх безпосередніх керівників. Результати засвідчили, що 68% опитаних вважає наявним такий вплив, у той час як лише 9% респондентів відповіли негативно на це запитання (рис. 1). Попри те, негативним можна вважати факт, що тільки 16% опитаних працівників цілком задоволені тим стилем управління, який використовується на їхньому машинобудівному підприємстві (рис. 2). Це притому, що незадоволеними та абсолютно незадоволеними існуючими підходами до управління є 61,9% респондентів, що не можна вважати позитивним явищем. За таких результатів складно формувати високий рівень корпоративної культури, яка, як відомо, є одним із визначальних чинників удосконалення системи мотивування на підприємстві шляхом впровадження інноваційних технологій мотивування персоналу.

Для 84% опитаних працівників вітчизняних машинобудівних підприємств технології мотивування впливають на якість та ефективність виконання ними своїх функціональних обов'язків і лише 2% респондентів (5 осіб) вказали негативну відповідь щодо цієї тези (рис. 3).

Негативним у сфері мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах є низький рівень діагностування фактичних технологій мотивування персоналу щодо їхньої ефективності (лише 19% респондентів однозначно засвідчили факт, що на їхніх підприємствах така діагностика здійснюється). Це притому, що однозначне негативне ствердження щодо цього у своїх відповідях зазначали 58% опитаних (рис. 4).

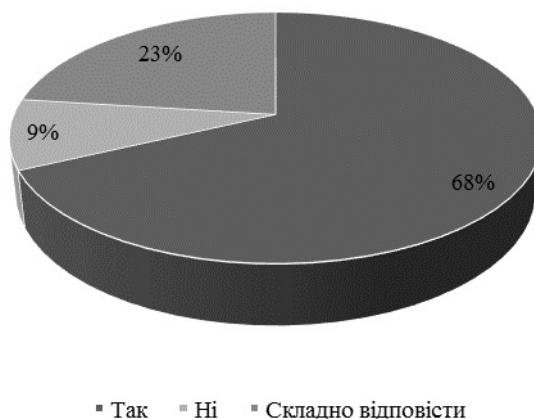

Рис. 1. Вплив на продуктивність праці працівників на машинобудівних підприємствах стилю управління їхніх безпосередніх керівників [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

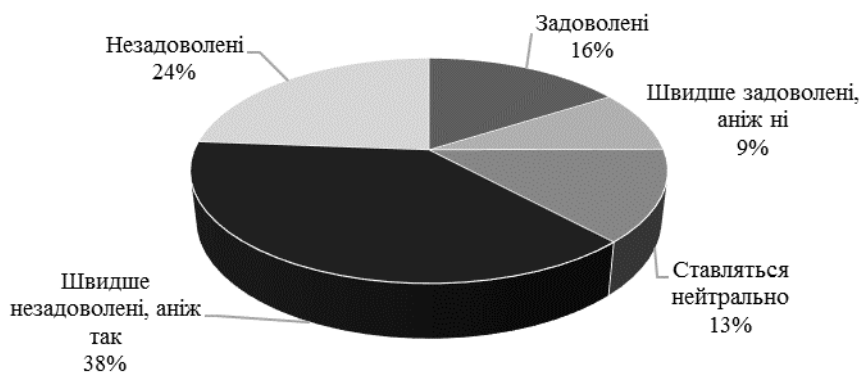

Рис. 2. Задоволеність працівників машинобудівних підприємств стилем управління, що використовується на підприємстві [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

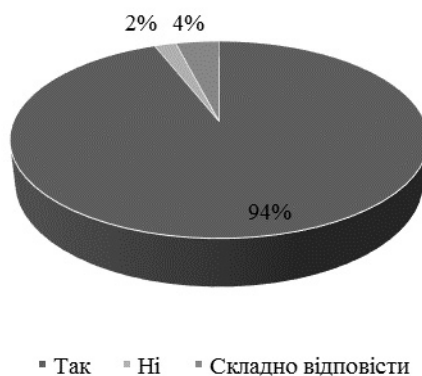

Рис. 3. Вплив мотивування на якість та ефективність виконання працівниками вітчизняних машинобудівних підприємств своїх функціональних обов'язків [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

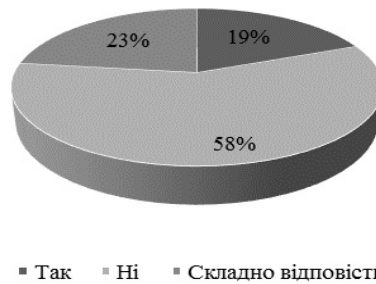

Рис. 4. Діагностування фактичних технологій мотивування персоналу керівниками вітчизняних машинобудівних підприємств [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Важливість проблеми актуалізується ще й тому, що на абсолютній більшості вітчизняних машинобудівних підприємств не вивчаються (або вивчаються на низькому рівні) напрями вдосконалення фактичних технологій мотивування персоналу і можливості впровадження інноваційних рішень у цій сфері (рис. 5). Ця проблема також має

місце в економічно розвинутих країнах. Як приклад, результати досліджень організації IPSOS [7] свідчать, що у Західній Європі тільки кожен п'ятий працівник стверджує, що на підприємствах проводяться дослідження на предмет виявлення ефективності використовуваних мотиваційних технологій.

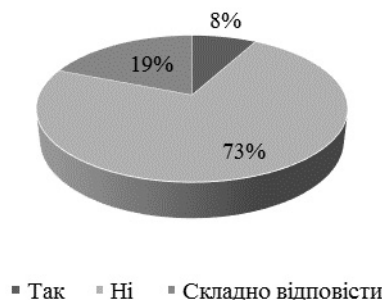

Рис. 5. Виявлення напрямів вдосконалення на вітчизняних машинобудівних підприємствах фактичних технологій мотивування персоналу і впровадження інноваційних рішень у цій сфері [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Низький рівень діагностування фактичних технологій мотивування персоналу керівниками вітчизняних машинобудівних підприємств, а також виявлення можливостей впровадження інноваційних рішень у цій сфері є особливо актуальними проблемами для вітчизняного машинобудування. Як свідчать результати дослідження, навіть якщо такі роботи здійснюються, вони в першу чергу характерні для підприємств машинобудування із значною часткою іноземного капіталу (частка яких у структурі машинобудівних компаній на Львівщині і Хмельниччині, як зрештою, і по усій Україні, є незначною).

Аналізування рис. 6 дає змогу зробити висновок, що фактичні технології мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах дають змогу задовільнити потреби тільки кожного п'ятого працівника (22% респондентів відповіли ствердно). Це притому, що 65% респондентів акцентували увагу на зворотному. Відтак, можемо констатувати, з одного боку, неефективність таких технологій, а з

іншого – їхню «відірваність» від реальних потреб персоналу. Завдання керівників вітчизняних підприємств машинобудування ускладнюється ще й тому, що не тільки слід ідентифікувати наявні потреби працівників, а й розуміти, що такі потреби диференціюються залежно від статі, віку, професії, рівня освіти, походження, матеріального становища, досвіду професійної діяльності, сімейного стану, а також інших чинників. Відтак, інноваційній технології мотивування персоналу повинні формуватися і використовуватись диференційовано.

Аналізування чинників, що найбільше впливають на мотивованість працівників вітчизняних машинобудівних підприємств до виконання ними своїх посадових обов'язків (рис. 7), дає змогу зробити узагальнений вплив про суттєве переважання саме матеріальної складової при домінуючій перевазі чинника величини заробітної плати (67,5% обрали цей варіант з-поміж усіх можливих).

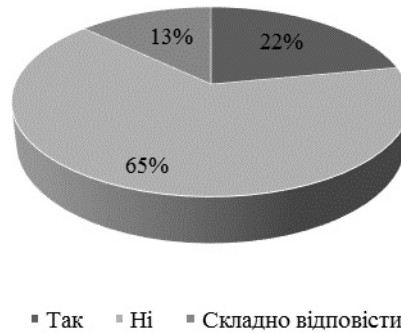

Рис. 6. Пристосованість фактичних технологій мотивування персоналу вітчизняних машинобудівних підприємств до потреб працівників [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

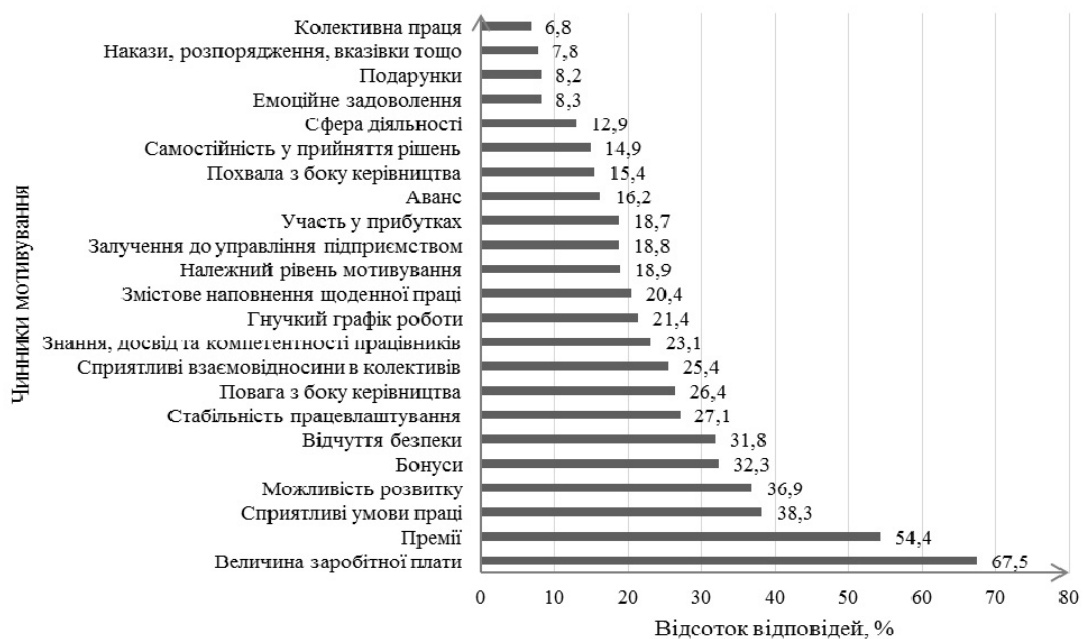

Рис. 7. Чинники впливу на мотивованість працівників вітчизняних машинобудівних підприємств [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Таким чином, фінансові інтереси працівників (величина заробітної плати, бонуси, премії) (як керівників, так і підлеглих) знаходяться на вищих щаблях їхньої мотиваційної ієрархії, аніж нематеріальні чинники (гнучкий графік роботи, колективна праця, емоційне задоволення, похвала з боку керівництва, змістове наповнення щоденної праці, самостійність у прийнятті управлінських рішень тощо). Такі тенденції не відповідають тенденціям економічно розвинутих країн світу, де все ж домінуючим мотиваційним чинником є нематеріальні технології мотивування. Отримані результати, водночас, як свідчить вивчення теорії і практики, відповідають тенденціям країн із нестабільним ринком робочої сили, високим рівнем безробіття, а також низьким рівнем доходів працівників. У таких країнах в умовах безробіття працівники передусім зацікавлені наявністю робочого місця і величиною заробітної плати, яку отримують, а

вже згодом – іншими чинниками мотивування. В аналізованому контексті цікавим є те, що т. зв. «офіційні» мотиваційні технології (накази, розпорядження, усні вказівки, норми, регламенти, посадові інструкції) впливають на доволі низькому рівні на мотивованість працівників підприємств машинобудування (лише 7,8% респондентів вказали це у своїх відповідях).

За результатами аналізування рис. 7 слід звернути увагу на ще один цікавий факт: чималу частку респондентів, для яких важливими мотиваційними чинниками є відчуття безпеки (31,8%) та стабільність працевлаштування (27,1%). Це свідчить про те, що для значної кількості працівників вітчизняних машинобудівних підприємств страх втратити роботу є одним з найбільш домінуючих мотиваторів до праці. Як відомо, надмірна увага до цих проблем під час виконання працівниками своїх функціональних обов'язків знижує їхню креативність, творчість,

можливість розвитку, самостійність у прийнятті управлінських рішень тощо, тобто має антимотиваційний характер.

Слід звернути увагу і на те, що з 7 найбільш пріоритетних чинників впливу на мотивованість працівників вітчизняних машинобудівних підприємств (див. рис. 7) шість із них акцентують увагу згідно піраміди Маслоу на т. зв. первинні потреби, відсуваючи на другий план цінності, що апелюють до потреб вищого рівня (залучення до управління, сприятливий соціально-психологічний клімат в колективі, самостійність у прийнятті рішень, змістове наповнення виконання працівниками своїх посадових обов'язків тощо). Це все слід враховувати під час формування і впровадження на вітчизняних машинобудівних підприємствах інноваційних технологій мотивування персоналу.

Негативні реалії вітчизняного бізнес-середовища свідчать про те, що у вітчизняному машинобудуванні у найближчій перспективі збережеться ситуація, коли і в подальшому керівники машинобудівних

підприємств використовуватимуть найпростішу мотиваційну стратегію – посилення страху працівників перед втратою робочого місця. Однак, у перспективі за умов покращення бізнес-клімату в Україні можемо очікувати зміни таких підходів, що спричиниться активізацією інвестиційних процесів та входженням на вітчизняний ринок іноземних компаній із високим рівнем розвитку як систем менеджменту загалом, так і мотиваційних систем зокрема. Таких результатів можна сподіватись з моменту практичної реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

У межах дослідження з'ясувалась також думка респондентів щодо їхнього задоволення рівнем матеріальної винагороди, яку вони отримують (рис. 8). У контексті попереднього запитання, що розглядалось, ця проблематика набуває особливої актуальності для загального розуміння впливу фактичних технологій мотивування на мотивованість працівників вітчизняних підприємств машинобудування.

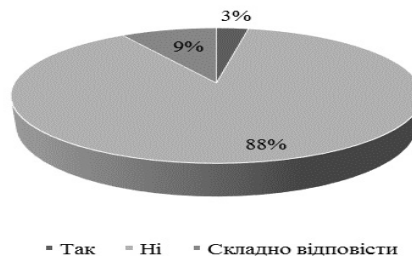

Рис. 8. Задоволеність працівників вітчизняних машинобудівних підприємств рівнем матеріальної винагороди, яку вони отримують [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Як відомо з теорії і практики, рівень впливу матеріальної винагороди на мотивованість працівників залежить передусім від їхньої цінності, а також пов'язаної із нею справедливості. Відчуття справедливості має чималий вплив на ухвалення рішень працівниками щодо зміни місця свого працевлаштування, доцільності підвищення своєї компетентності, а також виявлення ініціативності. Така справедливість здебільшого вимірюється із урахуванням індивідуального внеску кожного окремого працівника та отриманого ефекту.

Очевидно, що за умови, коли рівень матеріальної винагороди є визначальним чинником мотивування персоналу вітчизняних машинобудівних підприємств до виконання ним своїх функціональних обов'язків, високий рівень задоволення рівнем такої винагороди може свідчити про ефективність фактичних технологій мотивування, що використовуються цими суб'єктами господарювання. В іншому випадку слід констатувати наступну важливу проблему, яку слід розв'язувати на вітчизняних машинобудівних підприємствах. Представлені на рис. 8 результати таку проблему констатують. Як свідчить досвід економічно розвинутих країн [7], у Західній Європі, зокрема, на підприємствах близько 60% працівників швидше задоволені з використовуваних технологій мотивування, аніж ні.

Як видно із рис. 8, абсолютна більшість респондентів (88%) незадоволені рівнем своєї

матеріальної винагороди, яку вони отримують. Це притому, що лише 3% працівників таким рівнем задоволені. Такі результати можна обґрунтувати перш за все реаліями вітчизняного бізнесу. Як свідчить практика, в умовах значного рівня безробіття та низького рівня ділової активності у вітчизняному машинобудуванні чимало керівників цих суб'єктів господарювання вважає, що працівники мають бути задоволеними вже з факту наявності у них робочого місця.

Виконане дослідження дало змогу встановити також і позитивні аспекти формування і використання технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах. Зокрема, таким позитивним явищем є встановлена залежність отримуваної працівниками цих суб'єктів господарювання матеріальної винагороди від об'єктивних чинників (рис. 9), якими є, зокрема, отримані результати (31% респондентів обрали цей варіант), якість виконання робіт (24%) та внесок у розвиток підприємства (19%), що разом становить 74%. Попри те, кожен четвертий респондент (24%) зазначив, що на їхньому підприємстві все ж величина отримуваної працівниками матеріальної винагороди залежить від суб'єктивних чинників, а саме від ставлення керівника до підлеглого (15%) та збігу обставин (9%).

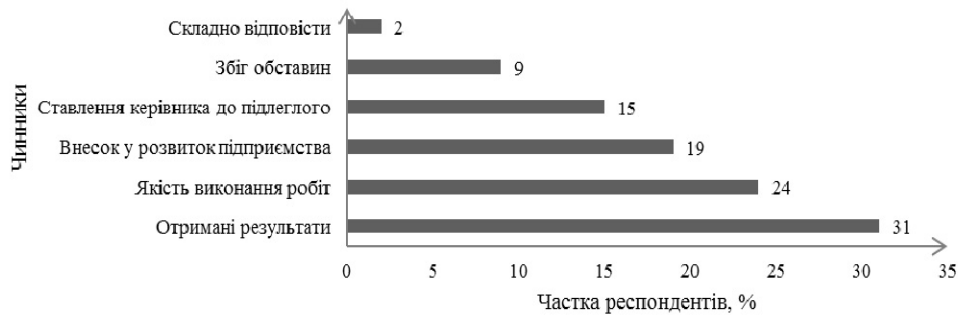
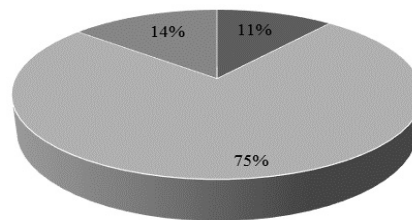

Рис. 9. Чинники впливу на рівень отримуваної працівниками вітчизняних машинобудівних підприємств матеріальної винагороди [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Респонденти опитувалися також на предмет ефективності технологій мотивування персоналу, що використовуються на їхньому машинобудівному підприємстві. Результати засвідчили (рис. 10), що 75% працівників не вважають такі технології ефективними. Якщо до цього значення додати ще 14% опитаних, яким було складно відповісти на поставлене запитання, частка незадоволених зростає до 89%, що можна розглядати як вкрай негативне явище у вітчизняному машинобудуванні.

Виконане дослідження дало змогу виявити, що працівники вітчизняних підприємств машино-

будування не вважають себе достатньо мотивованими як з боку свого безпосереднього керівника, так і тим більше з боку підприємства загалом до виконання своїх функціональних обов'язків (рис. 11). Такі результати, очевидно, ускладнюватимуть формування і впровадження ефективних інноваційних технологій мотивування персоналу, адже роль і значення у цих всіх процесах безпосередніх керівників є визначальною.

■ Так ■ Ні ■ Складно відповісти

Рис. 10. Ефективність технологій мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах з позиції працівників [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

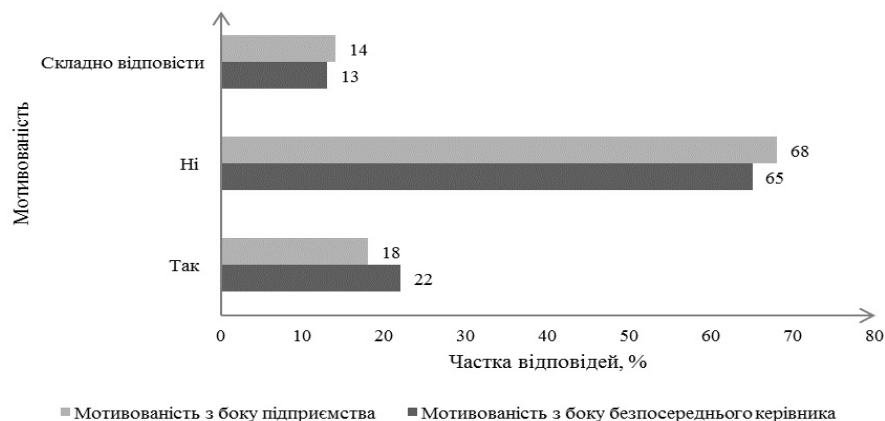

Рис. 11. Мотивованість працівників вітчизняних машинобудівних підприємств до виконання своїх посадових обов'язків [сформовано авторами за результатами експертного опитування]

Одне із адресованих респондентам запитань стосувалось пріоритетності інструментів мотивування, які б вони хотіли отримувати на своєму машинобудівному підприємстві (з наведеного переліку слід було обрати не більше 5 варіантів). Результати моніторингу засвідчили пріоритетність т. зв. «класичних» інструментів мотивування (додаткові дні відпустки, дитячий садок на території підприємства, оплата комунальних послуг, харчування за рахунок підприємства тощо). Разом з тим, низькою популярністю серед працівників вітчизняних підприємств машинобудування користуються популярні в економічно розвинутих країнах такі нематеріальні інструменти, як приватні пенсійні програми, страхування загалом та медичне страхування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження доцільно зробити висновок, що існуючі технології мотивування персоналу на вітчизняних машинобудівних підприємствах не пристосовані до потреб працівників, що призводить до низького рівня їхньої ефективності. Як свідчить вивчення практики, для формування дійсно ефективних колективів керівники суб'єктів господарювання повинні впроваджувати інноваційні технології мотивування. Як доведено досвідом економічно розвинутих країн, використання таких технологій зменшує бажання працівників змінити працевластувача, а також формує лояльність працівників щодо нього.

Перспективи подальших розвідок за проблемою повинні полягати в обґрунтуванні комплексу заходів з метою мінімізування негативного впливу технологій мотивування на працівників, а також формування пропозицій щодо підвищення мотивованості персоналу за цих умов.

Список використаних джерел

1. Бутенко Н.В. Особливості маркетингових досліджень на промисловому ринку / Н.В. Бутенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України / Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – Київ, 2010. – № 2 (54). – с. 56-62.
2. Ковальчук С.В. Роль маркетингових досліджень у забезпеченні ефективної роботи підприємств легкої промисловості / С. В. Ковальчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6 – С. 42–51.
3. Массёров Н.Н. Социологические подходы к исследованию проблемы риска / Н.Н. Массёров // Вестник ИНЖЭКОНа. Серия: Гуманитарные науки. – 2011. – №4. – С. 349-352.
4. Мороз Л.А. Маркетинг: [підручник] / Л.А. Мороз, Н.І. Чухрай / За редакцією Л.А. Мороз. – 3-є вид., без змін – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2005. – 244 с.
5. Никульчев Е.В. Управление маркетинговыми исследованиями / Е.В. Никульчев, С.Ю. Ильин, С.В. Емельянов // Экономика и предпринимательство. – 2014. – № 6. – С. 754-756.
6. Шевченко Д.А. Маркетинговые исследования рынка образовательных услуг в России / Д.А. Шевченко // Маркетинг в России и за рубежом. – 2012. – № 4 (36). – С. 24-31.
7. Barometr Pracownika – motywacja i zaangażowanie zatrudnionych w Polsce i Europie Zachodniej [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ccifp.pl/barometr-pracownika-edenred-ipsos/>

КУРМАЄВ

Петро Юрійович
Petro109@i.ua

УДК 338.24

СТОЙКА

Віталій Олександрович

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ
ТЕНДЕНЦІЙ У ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІTHE ANALYSIS OF MODERN WORLD
TENDENCIES IN THE SPHERE OF POWER
INDUSTRY

д.е.н., доцент, професор
кафедри фінансів, обліку та
економічної безпеки, Уман-
ський державний педагогіч-
ний університет імені
Павла Тичини

к.е.н., доцент, завідувач кафед-
ри технологій та організації
туризму і готельно-ресторан-
ної справи, Уманський держав-
ний педагогічний університет
імені Павла Тичини

У статті досліджено динаміку показників, які характеризують функціонування енергетичної сфери. Визначено основні фактори, які впливають на обсяг споживання енергоресурсів у світі. Охарактеризовано тенденції функціонування альтернативної енергетики. Проаналізовано структуру енергетичного балансу України. Визначено загальні напрями підвищення ефективності державного регулювання енергетичної сфери в Україні.

В статье исследована динамика показателей, которые характеризуют функционирование энергетической сферы. Определены основные факторы, которые влияют на объем потребления энергоресурсов в мире. Охарактеризованы тенденции функционирования альтернативной энергетики. Проанализирована структура энергетического баланса Украины. Определены общие направления повышения эффективности государственного регулирования энергетической сферы в Украине.

The article investigates the development of rates, which characterize the power industry functioning. The main factors, which influence the volume of energy sources consumption in the world, have been defined. The tendencies of the alternative power industry functioning have been characterized. The structure of the energetic balance has been analyzed. The general tendencies of the raise of the state adjustment effectiveness of the power industry regulation in Ukraine have been determined.

Ключові слова: державне регулювання, споживання, ефективність, енергія, ринок

Ключевые слова: государственное регулирование, потребление, эффективность, энергия, рынок

Keywords: state regulation, consumption, efficiency, energy, market

ВСТУП

Сучасні технології виробництва товарів та надання послуг вимагають наявності відповідних джерел енергії. Становлення теорій еколого-центризму, поступове вичерпання природних ресурсів зумовлює формування нових підходів до енергетичного забезпечення економічного розвитку. Вищезокреслена проблематика є надзвичайно актуальною для України, оскільки питання доступності джерел енергії та їх вартості, окрім суто економічних аспектів, мають, також, суспільно-політичні.

Різні питання економіки енергетики розглядалися у працях таких вчених-економістів: Слупського Б., Сміта Дж. (James L. Smith), Хітер Дж. (Jenny Heeter), Чанг Лю (Chang Liu) та інших.

Разом з тим, окремі аспекти енергетичного забезпечення соціальної та виробничої сфер економіки нашої країни потребують додаткового дослідження і висвітлення.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є аналіз сучасних світових тенденцій у енергетичній сфері та розробка практик-

них рекомендацій щодо зменшення енергозалежності нашої країни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, наприклад: логічного узагальнення – при визначенні основних характеристик світового та національного ринків енергоресурсів; графічний – для наочного відображення результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічна ситуація у розвинених країнах світу в середині XIX століття характеризувалася переходом від мануфактури до машинного, фабрично-заводського виробництва. Це було зумовлено впровадженням у виробництво нових технологій, використанням нових джерел енергії.

Доцільно погодитися із [1], що фабричне виробництво поширилося на всі галузі промисловості: текстильну, металургійну, хімічну, гірничу, машинобудівну. Використання технологічно більш складного та економічно ефективного обладнання сприяло зростанню обсягу виробленої промислової продукції, торгівлі. Глобальний ринок енергетичних ресурсів почав формуватися у другій

половині XIX століття. Він характеризувався наступними ознаками:

- конкурентний характер;
- зростання ролі науки у відкритті та поширенні нових видів енергії;
- домінуванням двох основних джерел енергії для потреб виробництва та побутових цілей;
- стрімкий розвиток інших, альтернативних джерел енергії;
- формування логістичних ланцюгів торгівлі енергоресурсами.

Протягом наступних років даний ринок набув ознак олігополії, а поступове вичерпання існуючих джерел енергії та розвиток науки сприяли їх диверсифікації. Упродовж 2011-2015 років спостері-

галось зростання обсягів споживання енергоресурсів на 5,9% (табл. 1).

Аналіз регіональних аспектів вказує на 3,5% зменшення обсягів споживання енергоресурсів країнами Євразії. Значною мірою така ситуація пов'язана із уповільненням темпів економічного розвитку країн даного регіону (табл. 2). Це, у свою чергу, вплинуло на рівень світових цін на енергоресурси.

Протягом 2012-2016 років світові ціни на основні енергоресурси знизилися в середньому на 47,3% (рис.1). Найсуттєвіше зменшилася ціна на нафту (- 67,1%) та вугілля (- 51%).

Таблиця 1

Обсяг споживання енергії за регіонами світу, млн м. т нафтового еквіваленту [2]

Рік	Азія	Євразія	Північна Америка	Близький Схід	Центральна та Південна Америка	Африка
2011	4895,5	2937,5	2784,9	752,3	649,9	388,2
2012	5069,1	2943,3	2725,8	779,7	664,9	403,3
2013	5212,3	2911,7	2796,3	793,3	684,9	408,6
2014	5334,6	2830,3	2822,8	827,9	692,8	420,1
2015	5498,5	2834,4	2795,5	884,7	699,3	435

Таблиця 2

Динаміка обсягу ВВП окремих регіонів світу, % [3-5]

Рік	Світова економіка	Європейський Союз	Росія	Китай	Японія
2011	3,1	1,8	4,3	9,5	-0,4
2012	2,5	-0,5	3,5	7,8	1,7
2013	2,4	0,2	1,3	7,7	1,4
2014	2,6	1,4	0,7	7,3	0
2015	2,5	1,9	-3,7	6,9	0,5

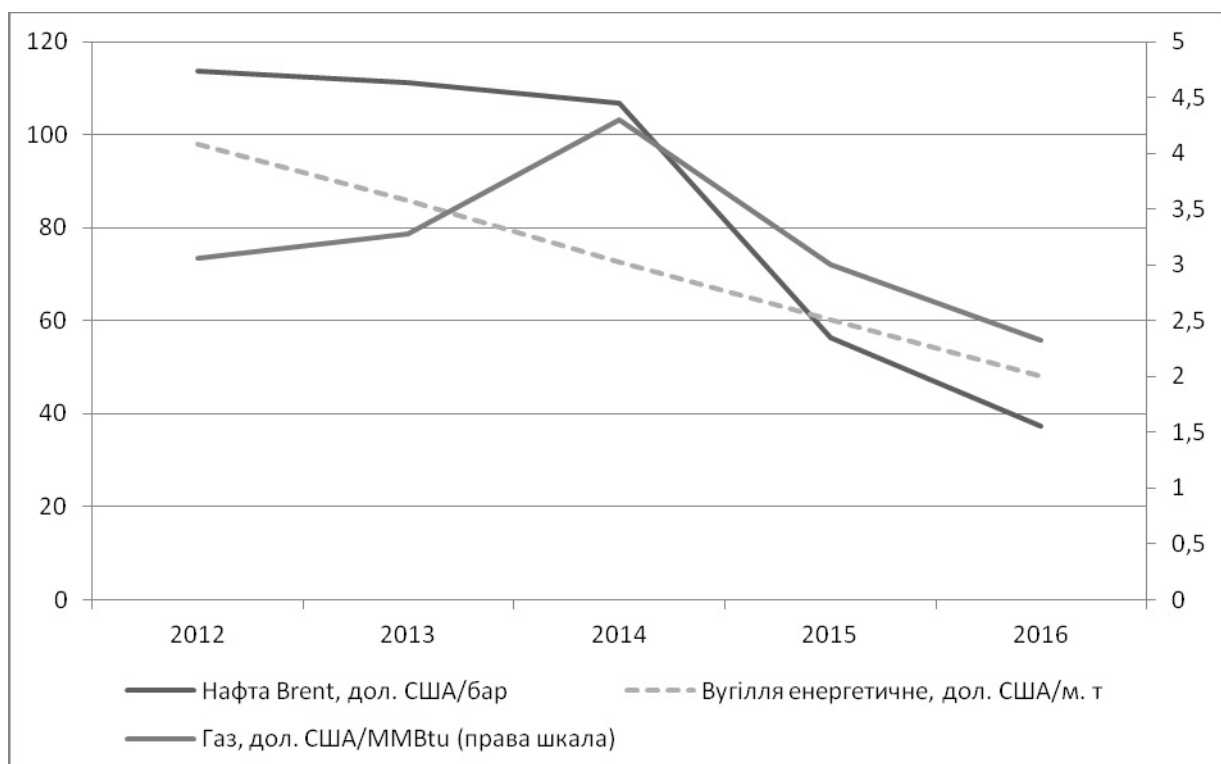

Рис. 1. Динаміка світових цін на основні види енергоресурсів (на початок періоду) [6-8]

Тривала низхідна динаміка цін уповільнила, певною мірою, розробку важкодоступних родовищ та покладів традиційних енергоресурсів. Разом з тим, вищезазначене не вплинуло негативно на розвиток альтернативної енергетики. Так, лише протягом 2016 року обсяг інвестицій у альтернативну енергетику збільшився на 4,7% і досяг 285,9 млрд дол. [10, С.19].

Протягом останніх десятиліть альтернативна енергетика щорічно зростає в середньому на 15,9%, у той час як споживання нафти і газу в світі збільшилося на 1,7% [11]. Так, лише протягом 2015 року при загальному зростанні на 8,7% енергії виробленої із альтернативних джерел, генерація сонячних електростанцій зросла на 28,2%, вітряних – на 17% [10, С.19].

Вищенаведена динаміка свідчить про зростання питомої ваги альтернативних джерел та зменшення залежності від газу та нафти.

В енергетичному балансі України [12], починаючи з 2004 р. обсяги постачання енергетичних ресурсів мають загальну тенденцію до зменшення (незважаючи на коливання окремими роками), з 144,2 млн. т н. е. (2004 рік) до 105,7 млн. т н. е. у 2014 році. Попередні дані 2015 року засвідчують подальше зменшення загального постачання енергетичних ресурсів до 101,3 млн. т н. е.

Зменшення споживання енергетичних ресурсів в Україні було викликано дією трьох основних причин: економічною кризою, втратою частини території та зростанням вартості енергоресурсів.

Так, відносно 2005 року споживання палива та енергії промисловістю у 2013 році зменшилось на 27,5 %, транспортом на 8,8 %, на неенергетичні цілі – на 37,4 %. Найбільшим споживачем реального сектору економіки є промисловість, якою в 2013 р. спожито 24081 тис. т н. е. енергетичних ресурсів, що складає 33,4 % від загальних обсягів кінцевого споживання [12].

У структурі постачання енергії частка природного газу скоротилася з 46,5 % у 2002 р. до 34,8 % у 2012 році. У 2013 році відбулось подальше скорочення частки природного газу до 33,9 % [12], у 2014 році – до 31,5% [13].

Починаючи з 2013 року, домінуючим, за обсягом постачання, джерелом енергії в енергетичному балансі є вугілля, частка якого поступово збільшувалася з 25,6 % у 2002 р. до 33,6 % у 2014 році. Частка атомної енергії у структурі постачання енергії у 2013 році зменшилась до 18,5 % [12]. На 2014 – 2015 роки частка атомної енергії прогнозується на рівні 21,8 – 21,2 %.

Питома вага нафти та нафтопродуктів у структурі постачання зросла з 9,4 % у 2012 році до 10,1 % у 2014 році. У виробництві електроенергії частка енергії, отриманої з відновлюваних джерел, у 2014 році склала 5,3% [12].

Необхідно зазначити, що структура виробництва енергії з відновлюваних джерел протягом 2011-2014 років суттєво змінилася. Так, частка гідроенергетики зменшилася на 15,1% до 729 млн м. т нафтового еквіваленту, у той же час питома вага біопалива та сонячно-вітряної енергії зросли, відповідно, на 11,4% і 3,7% до 2399 та 134 млн м. т нафтового еквіваленту.

ВИСНОВКИ

Згідно прогнозних розрахунків U.S. Energy Information Administration [14] світові ціни на нафту марки Brent у 2017 році зростуть на 19,2%, газ на 6,8%, вугілля на 2,2%. Тобто період відносно низьких цін завершиться.

Ціни на енергоресурси в Україні зростають, навіть в умовах їх зниження в цілому у світі. Така ситуація формує потенційні можливості для розвитку альтернативної енергетики.

Разом з тим, на сьогоднішній день відсутня цілісна концепція розвитку альтернативних джерел енергії, мало прогнозованими є заходи щодо реалізації енергетичної політики держави. Саме тому, першоосновою є формування науково обґрунтованого оптимального енергетичного балансу, прогнозування основних його показників. Окремі аспекти підвищення ефективності державного регулювання ринку енергії в Україні розглянуто в [15]. З метою зростання питомої ваги енергії із альтернативних джерел доцільно розробити та реалізувати заходи щодо здешевлення вартості введення в експлуатацію об'єктів генерування, спростити адміністративні процедури.

Список використаних джерел

1. Царенко О.М. Економічна історія України і світу: Навчальний посібник / О.М. Царенко, А.С. Захарчук. - Суми: "Університетська книга", 2000. - 310 с.
2. Primary energy consumption worldwide between 2010 and 2015, by region [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/263457/primary-energy-consumption-by-region/>
3. GDP growth [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&start=2011>
4. GDP (Russian Federation) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&locations=RU&start=2011>
5. GDP (China) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&locations=CN&start=2011>
6. Bloomberg markets CO1:COM [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/quote/CO1:COM>
7. Bloomberg markets NG1:COM [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/quote/NG1:COM>
8. Thermal Coal Price Outlook [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.focus-economics.com/commodities/energy/thermal-coal>
9. Курмаєв П.Ю. Дослідження зарубіжного досвіду управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні/П.Ю. Курмаєв//Економічний простір. - 2009. - №25. - С.16-23.
10. Renewables 2016 Global Status Report [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2016/06/GSR_2016_Full_Report.pdf

11. Have we hit "the end of the fossil fuel era"? Not even close // Vox. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vox.com/2015/12/14/10121638/fossil-fuel-dominance>

12. Прогнозні енергетичні баланси на період до 2015 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=d13a60de-1056-4400-825d-66e57814e94b>

13. Енергетичний баланс України за 2014 рік [Експрес випуск]. -2015. - № 562/0/08.4.2вн-15

14. Short-Term Energy Outlook [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.eia.gov/forecasts/steo/report/prices.cfm>

15. Курмаєв П.Ю. Практичні аспекти підвищення ефективності державного регулювання ринку енергії в Україні / П.Ю. Курмаєв, В.І. Рибчак, О.С. Рибчак // Науковий вісник Мукачівського державного університету. - 2016. - №1. - С.33-38.

ШРАМКО

Олександр Володимирович

УДК 336:012.23.355.1 (477)

СИЗОВ

Алім Іванович

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ
ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ТА
ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІFOREIGN EXPERIENCE OF INTERNAL
AUDIT AND INTERNAL CONTROL IN
UKRAINE

ад'юнкту науково-організаційного відділення, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

начальник кафедри фінансів і права, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто та проаналізовано основні зарубіжні та українські підходи до проведення внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю. Детально розглянуто моделі "COSO" та "COSO-ERM" (COSO II), системи внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю провідних країн світу.

В статье рассмотрены и проанализированы основные зарубежные и украинские подходы к проведению внутреннего аудита и внутреннего контроля. Подробно рассмотрены модели "COSO" и "COSO-ERM" (COSO II), системы внутреннего аудита и внутреннего контроля ведущих стран мира.

The article describes and analyzes the basic foreign and Ukrainian approaches to internal audit and internal control. Considered in detail models "COSO" and "COSO-ERM" (COSO II), internal audit and internal control systems in the leading countries of the world.

Ключові слова: аудит, внутрішній аудит, внутрішній контроль, SWOT-аналіз, державний внутрішній фінансовий контроль

Ключевые слова: аудит, внутренний аудит, внутренний контроль, SWOT-анализ, государственный внутренний финансовый контроль

Keywords: audit, internal audit, internal control, SWOT-analysis, public internal financial control

ВСТУП

Вирішення проблем упровадження, становлення та розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту розглядається у наукових працях українських вчених: М. Білухи, В. Бондаря, Ф. Бутинця, А. Герасимовича, Г. Давидова, Н. Дорош, М. Корінька, В. Максимової, Н. Малюги, Є. Мниха, Л. Нападівської, В. Пантелєєва, О. Петрик, І. Пилипенка, М. Пушкаря, О. Редька, В. Рудницького, В. Сопка, В. Шевчука, І. Дрозд та інших, і у працях закордонних фахівців: В. Андрєєва, М. Баришнікова, С. Бичкової, А. Богомолова, П. Камишанова, Я. Соколова, А. Шеремета, Р. Адамса, А. Аренса, Дж. Лоббека, Д. Кармайкла, Дж. К. Робертсона та інших авторів.

Відзначаючи вагомий внесок цих учених у дослідження за вказаною проблематикою, слід зауважити, що більшість авторів розглядають внутрішній аудит як складову частину внутрішнього контролю або у контексті аудиту фінансово-господарської діяльності, що здійснюється відокремленим підрозділом підприємства (установи, організації). Разом з тим загострюється потреба у систематизації існуючих наукових знань, аналізі нормативного регулювання і практики його впровадження, а також створення комплексного підходу до визначення сутності, принципів та завдань внутрішнього аудиту й розробки основних напрямів його розвитку в сучасних умовах.

МЕТА РОБОТИ полягає у комплексному вирішенні методологічних і організаційних проблем розвитку внутрішнього аудиту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виконане дослідження базується на спостереженнях, аналітичній роботі з виявлення тенденцій розвитку внутрішнього аудиту, узагальненні результатів, теоретичному обґрунтуванні та розробках рекомендацій з удосконалення методології внутрішнього аудиту.

У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абстрагування; та методичні прийоми: узагальнення, огляд, порівняння, тестування, аналітичні процедури.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наша держава все більше інтегрується у європейський простір. Це також стосується і внутрішнього аудиту. Зокрема, впровадження нової системи внутрішнього аудиту базується на основі зарубіжного досвіду.

Враховуючи зарубіжний досвід у підходах до визначення внутрішнього аудиту, внутрішній аудит надає допомогу, але не може і не повинен підміняти управлінців або замінити собою систему внутрішнього контролю.

Внутрішня аудиторська діяльність повинна бути незалежною, а внутрішні аудитори – об'єктивними при виконанні своїх обов'язків.

Безпосередня участь внутрішніх аудиторів у прийнятті управлінських рішень створює загрози об'єктивності та виникнення конфлікту інтересів.

Розглядаючи європейську систему внутрішнього фінансового контролю, тобто, систему внутрішнього аудиту, то поняття фінансове управління і контроль – дієві інструменти керівника для реалізації власних повноважень, відповідальності, цілей і завдань очолюваного ним органу [1, с.6].

Загальна відповідальність за систему внутрішнього контролю лежить на керівникові і не може бути ним делегована.

Керівник розуміє персональну відповідальність за діяльність і досягнення мети очолюваного ним органу і його підвідомчими установами.

Під відповідальністю розуміється відповідальність за досягнення установою належного рівня економії, ефективності і результативності відповідно до визначених нею завдань.

Розвиток внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту розпочався в США у 1985 році. Цей етап активно підтримували фінансами такі установи як Американський інститут дипломованих громадських бухгалтерів, Американська асоціація з обліку та звітності, Інститут фінансових директорів, Інститут внутрішніх аудиторів та Інститут фахівців з управлінського обліку, було створено Комітет спонсорських організацій (Committee of Sponsoring Organizations - COSO) [2, с. 53; 3, с.172].

Головною метою діяльності Комітету, більш відомого як “Комісія Тредуея” за ім'ям свого першого голови Джеймса С. Тредуея, було дослідження причин та факторів, які можуть призвести до виникнення недостовірності фінансової звітності, а також розроблення рекомендацій, спрямованих на підвищення якості її складання.

У 1992 р. Комітетом спонсорських організацій комісії Тредуея (COSO) було підготовлено доповідь “Внутрішній контроль – інтегрована структура”, який надавав керівництву організацій рекомендації стосовно оцінки та вдосконалення власних систем внутрішнього контролю [4, с. 25].

У 2004 році вийшла оновлена редакція концепції “Управління ризиками підприємства – комплексна структура” (Enterprise Risk Management – Integrated Framework), більш відомої під назвою “COSO-ERM” (Enterprise Risk Management - система управління ризиками підприємства) або “COSO II”. Ці доповнення відбулися не тільки завдяки отриманим досягненням у сфері внутрішнього контролю, але й на хвилі фінансових проблем, з якими зіштовхнулися великі корпорації [3, с.173].

Головною суттю нової моделі “COSO-ERM” є надання керівнику пропозицій стосовно необхідності визначення переліку певних подій (ризиків), що можуть впливати на досягнення стратегічних, тактичних та операційних цілей організації. Пріоритетність цих подій допоможе керівництву звернути додаткову увагу на ті ризики, які вимагають негайних дій щодо вдосконалення існуючих або розробки нових заходів контролю [5, с. 25].

Тому, модель “COSO-ERM” можна розглядати як злиття ризик-менеджменту і внутрішнього контролю.

Внаслідок доопрацювання моделі “COSO I”, її компонент “оцінка ризиків” був поділений на три компоненти - визначення подій, оцінка ризиків та способи реагування на ризики (ризик-менеджмент) [3, с.174].

У травні 2013 року Комітет спонсорських організацій комісії Тредуея (COSO) видав оновлену концепцію “Внутрішній контроль - інтегрована структура”, яку можна використовувати як в комерційних організаціях, так і в неприбуткових організаціях, органах державної влади та в інших організаціях. Нова концепція внутрішнього контролю доповнена 17 принципами, що пояснюють основні поняття, пов'язані з кожним із п'яти компонентів внутрішнього контролю; також в ній приділена увага важливості та актуальності технологій; значне розширення надано визначенням категорій “управління” та “звітність” (внутрішня фінансова, внутрішня нефінансова, зовнішня фінансова і зовнішня нефінансова); більше уваги надано можливим причинам шахрайства та заходам боротьби з ними; більше уваги сконцентровано на цілях нефінансової звітності [3, с. 175; 6, с. 113].

Слід зазначити, що впровадження належного внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в державному секторі економіки є обов'язковою умовою прийняття нових країн-членів до Європейського Союзу (далі – ЄС) [7, с. 20].

Крім того, уряд зобов'язаний розробити і затвердити стратегію розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, а орган виконавчої влади (дуже часто це покладається на міністерство фінансів) повинен розробити стандарти внутрішнього аудиту, а також запровадити систему звітності про виявлені порушення, прийняти відповідні заходи щодо відшкодування нанесених державним фінансам збитків, що, в принципі, вже відбулося.

Таким чином, впровадження належної системи внутрішнього аудиту є пріоритетним завданням всієї країни в цілому.

На сьогоднішній день держава активно переймає досвід зарубіжних країн таких як Нідерланди, Великобританія, Франція, Португалія, Японія та Німеччина [8]. Тобто, українська система внутрішнього контролю в формується як поєднання всіх відомих систем, але перелаштовується під свій, індивідуальний варіант.

Системи державного внутрішнього фінансового контролю країн Західної Європи мають різний рівень централізації - від централізованого попереднього контролю на рівні казначейства або окремого контролюючого органу в системі органів виконавчої влади до розподілення відповідальності за здійснення контролю між керівниками органів державного і комунального сектору з одночасним залученням підрозділів внутрішнього аудиту в кожному з таких органів. Незважаючи на те, що системи державного внутрішнього фінансового контролю в різних країнах Європи мають певні відмінності, вони функціонують за єдиними (стандартними) організаційними підходами. Водночас сучасне державне управління у розвинених країнах удосконалюється з метою

децентралізації систем контролю, інтегрованих з управлінням програмами та діяльністю [9, с. 5].

Згідно з рекомендаціями Європейської Комісії система державного фінансового контролю повинна однаково повно охоплювати контролем усі державні фінанси та фінанси ЄС [10].

Розглядаючи системи внутрішнього контролю зарубіжних країн звернемо увагу на досвід таких країн як Португалія та Великобританія.

Безумовно, вивчення іноземного досвіду проведення контрольних дій можливе лише на основі аналізу норм фінансового контролю крізь призму наявних звичаїв та історичних умов, оскільки побудова й результативність контрольно-наглядової діяльності залежать не тільки від стану законодавства, а й від традицій суспільства та особливостей менталітету.

Щодо досвіду фінансового контролю в Португальській Республіці, то історія державного фінансового контролю налічує понад сім десятиліть. Вона була створена в 1930 році, і складала 29 осіб. У свій час система переживала кризові періоди, а саме в 1963 році катастрофічно не вистачало кадрів належного рівня підготовки. Ця криза тривала близько 10 років, і вихід з неї був досягнутий шляхом запровадження для державних контролерів обов'язкової університетської освіти, а також поділу за напрямками контролю за бюджетами та державними підприємствами [11, с.53].

Протягом наступних двох десятиліть Генеральна фінансова інспекція Португальської Республіки переживала низку змін, що послужило для видання закону №249/98, який визначав основу державного фінансового контролю. Цим законом діяльність Генеральної фінансової інспекції була інституціалізованою, визначено чіткі межі її повноважень та прозорі правила роботи, оптимізовано структуру, створено механізми гнучкого розподілу ресурсів [11, с.53].

Генеральна фінансова інспекція (далі – ГФІ) Португальської республіки внаслідок цих змін перетворилася на ефективного контролера, до складу якого приєдналися окремі контролюючі, технічні, експертні служби. Нині, Генеральна фінансова інспекція Португальської Республіки є департаментом Міністерства фінансів та головним аудиторським органом системи внутрішнього контролю, що опікується бюджетною, економічною, фінансовою та майновою сферами Португалії та бюджетними коштами Європейського Союзу. Діяльність ГФІ Португальської Республіки також поширюється на приватні об'єкти в разі їх фінансових та податкових відносин з державою.

Планування роботи здійснюється шляхом складання стратегічного середньострокового, річного та квартального планів. Близько 70% ресурсів витрачається на контрольну діяльність, решта – на інформаційне супроводження роботи Уряду [11, с.54].

Щодо внутрішнього фінансового контролю Португальської Республіки, то він трирівневий. А саме, третій рівень – стратегічний. Сюди входить Рахункова Палата (парламентський контроль) та ГФІ

(урядовий контроль). Другий рівень – секторальний. До складу входять підрозділи внутрішнього аудиту міністерств. До складу першого рівня належать підрозділи внутрішнього аудиту державних суб'єктів господарювання [11, с.54].

Міністерство фінансів має право попереднього контролю через своїх службовців, які є при кожному міністерстві. Координацію в системі державного внутрішнього фінансового контролю здійснює очолюваний головою ГФІ Португалії Координаційний комітет, який складається з керівників підрозділів внутрішнього аудиту міністерств [11, с.54].

На сучасному етапі розвитку ГФІ Португалії, з-поміж інших контролюючих органів Європейського Союзу є найбільш спорідненим з Державною фінансовою інспекцією України – це ледь не єдиний орган державного контролю в Єврозоні, який здійснює інспектування та координує роботу підрозділів внутрішнього аудиту міністерств (готує стандарти, проводить навчання).

В Португальській республіці існують такі види фінансового контролю:

- аудит;
- інспектування;
- інформаційні процедури.

Аудит передбачає дослідження діяльності об'єкта щодо правильності операцій, їх відповідності цілям, бюджету, правилам та стандартам. Він поділяється на такі види як фінансовий аудит (перевірка рахунків, фінансового стану, законності та правильності операцій); аудит систем (вивчення системи контролю об'єкта, виявлення його сильних та слабких сторін); аудит державних проектів та програм; аудит виконання (дослідження ефективності та результативності) [11, с.54].

Інспектування проводиться для запобігання та виправлення помилок, розслідування порушень, спрямоване на гарантування ефективності державних видатків, безпеки активів, дотримання норм обліку.

Різниця між цими заходами полягає в тому, що аудит обстежує процес загалом щодо дотримання процедур і повноти виконання задач. Натомість, інспектування досліджує лише звітні (статистичні) дані.

Інформаційні процедури включають в себе запити інформації, перехресні звірки.

Організація, проведення аудиту та реалізація його результатів відбувається в декілька етапів, а саме:

Перший – це повідомлення про початок аудиту. Зазвичай повідомлення надсилається електронною поштою та містить дані про дату початку аудиту, його цілі та обсяги втручання, склад команди, а також перелік необхідних аудиторам документів.

Така процедура не застосовується у разі:

- необхідно лише зібрати довідкові дані або провести перехресну звірку;
- аудит здійснюється за скаргою або кримінальною справою;
- попереднє інформування може становити загрозу меті аудиту;
- аудит має терміновий порядок.

Другий етап – це планування аудиту. Це передбачає формування проекту, попередню оцінку системи та стрижневих елементів управління, визначення сильних та слабких сторін, добір областей дослідження, формування гіпотез. Досліджувана інформація заноситься до інформаційної системи.

Третій етап – це “робота в полі”. Це основний етап аудиту та обов’язкова процедура. Вона має на меті аналіз діяльності об’єкта та формування висновків. Цей етап передбачає інтерв’ювання відповідальних осіб, які як прямо (керівництво, фінансові працівники), так і опосередковано (юристи, спеціалісти інших підрозділів) стосуються фінансових процесів. За результатами інтерв’ювання складається матриця потенційних ризиків об’єкта, у якій також зазначається їх вплив на результати діяльності (високий, низький або невизначений), галузь права, яка регулює це питання, його класифікація, попередня оцінка тощо. Дослідженню підлягають лише показники з високим та невизначеним (як потенційно небезпечні) ступенем ризику [11, с.55].

Окремо вираховується матеріальність числових показників як еталонна величина їх можливого відхилення від меж, визначених законодавством. Для процедурних показників, які не можуть бути обчислені, рівень матеріальності зазначається, як середній, що характеризує їх потенційно небезпечні.

Після визначення ризикових сфер діяльності збираються докази гіпотез шляхом документальної перевірки, вивчення системи контролю, дослідження операцій, процесів та інформаційних систем, обчислюються збитки та втрати, формуються висновки за кожним напрямом, який буде відображений у звіті.

Четвертий – це складання проекту аудиторського звіту (документа, що містить докази та висновки). Проект звіту зазвичай надсилається електронною поштою об’єкту та його органу управління; на його розгляд встановлюється термін від 10 до 20 робочих днів. Якщо аудитом встановлюється незаконне або неефективне використання державних ресурсів, ГФІ Португальської Республіки звертається до органу прокуратури, який за рішенням суду тимчасово блокує рахунки об’єкта.

П’ятий – це складання підсумкового звіту та його захист. Об’єкту надаються рекомендації щодо усунення виявлених недоліків, а Уряду – пропозиції щодо змін у законодавстві. Виявлені фінансові порушення фіксуються у звіті виключно за погодженням Міністра фінансів. На цьому етапі інформується Рахункова Палата, податкові органи, органи соціального захисту населення, та прокуратура.

Шостий – це додаткові заходи, які передбачають контроль за виконанням рекомендацій та аналіз змін у фінансовому стані об’єкта, здійснюються через 60 днів після отримання об’єктом підсумкового звіту. В разі ігнорування рекомендацій ГФІ звертається до Мінфіну з поданням щодо припинення фінансування об’єкта з державного бюджету [11, с.55].

Результати аудитів публікуються у звітах ГФІ (в розрізі кожного міністерства), та в щорічній доповіді

Міністра фінансів на засіданні Координаційного комітету. Крім того, витяги з наведених документів входять до річного бюджетного звіту.

Щодо інформаційного забезпечення, то у роботі ГФІ Португалії активно застосовує потужну інформаційну систему SIGA, яка використовується як при проведенні аудитів та звітуванні про їх результати, так і під час моніторингу врахування рекомендацій. Наданих об’єктам контролю, координації діяльності підрозділів внутрішнього аудиту в міністерствах, оцінці роботи кожного працівника ГФІ тощо.

Ця база дає змогу накопичувати інформацію про кожний підконтрольний аудит, який завершений або ще проводиться, зокрема за його окремими етапами.

Програмне забезпечення побудовано на веб-технологіях та допомагає здійснювати:

- планування діяльності;
- моніторинг аудитів, зокрема в реальному часі;
- облік виявлених та усунутих порушень, накладених санкцій [12, с. 761];
- накопичення інших звітних даних, інформації щодо надання рекомендацій та їх врахування;
- класифікацію порушень та недоліків внутрішнього контролю;
- он-лайн зв’язок з іншими органами влади.

Але разом із цим така інформаційна система має ряд недоліків. Це стосується вільного доступу роботи в цій системі.

Система працює у веб-інтерфейсі та вільному доступі для будь-якого авторизованого суб’єкта. Доступ до різних розділів сайту обмежений лише мережевим паролем, що не забезпечує належного рівня захисту інформації. А саме в контексті внесення змін: користувач із достатніми правами допуску може змінювати будь-які дані, а відстежувати зміни дуже складно.

В такому разі для держави фактично неможливо забезпечити контроль за правильністю заповнення бази та достовірністю даних. Тому одним із основних питань аудиту визначено контроль інформаційних систем, який вимагає високої технічної кваліфікації та займає багато часу.

Крім того, до недоліків можна зарахувати і те, що інформація в ній акумулюється окремо щодо кожного об’єкта, тому аудитор не може отримати узагальненого та формалізованого масиву даних за певними критеріями вибору. Частково це пояснюється пріоритетами Фінансової інспекції на виконання доручень Уряду щодо контролю за визначеними ним об’єктами, що нівелює роль автоматизованого аналізу мережі підконтрольних об’єктів.

Отже, управління бухгалтерськими і фінансовими ризиками, а також внутрішній аудит стали невід’ємними механізмами ефективного управління, які водночас допоможуть спростити процедури і покращити організацію та якість бухгалтерського обліку в секторі державного управління, забезпечуючи при цьому відмінне інформування громадян та їх представників і повну прозорість завдяки сертифікації рахунків держави.

У Великобританії існують так звані “правила Тернбулла” щодо внутрішнього контролю, вони вимагають розкриття недоліків в системі внутрішнього контролю лише у зв’язку з суттєвими проблемами, які фактично мали місце (а не недоліків в системі внутрішнього контролю самих по собі), розкриття інформації про недоліки системи внутрішнього контролю трапляється відносно рідко [13, с. 99-100].

У Великобританії розроблені стандарти внутрішнього аудиту на основі стандартів, розроблених Інститутом внутрішніх аудиторів США.

Українські стандарти внутрішнього аудиту, розроблені Міністерством фінансів України, на яких базується побудова внутрішнього аудиту і в Збройних Силах України також, більш деталізують і по формі є схожими на інструкцію, відповідаючи на запитання “Як?” [14, 15].

Тоді як стандарти Інституту внутрішніх аудиторів США відповідають на питання “що повинен зробити аудитор?” [16].

Основною характеристикою Британської системи внутрішнього контролю є розміщення публічної інформації про видатки установи [17].

Проведемо SWOT-аналіз Британської системи внутрішнього контролю.

Сильні сторони: принцип однаковості в побудові аудиту; використання різних інструментів проведення внутрішнього аудиту; застосування єдиних аудиторських процедур в проведенні аудиту;

Слабкі сторони: процес здійснення внутрішнього аудиту покладається на комерційні та неприбуткові організації; неурядові організації з питань внутрішнього аудиту здійснюють серйозний вплив на органи влади;

Можливості: надання практичних рекомендацій керівництву установ в прийнятті рішень; підрозділи внутрішнього аудиту здійснюють аналіз ефективності установ; публічність використання державних коштів дуже добре моніторять засоби масової інформації (далі – ЗМІ); здійснення так званого “подвійного внутрішнього аудиту”, де ЗМІ здійснюють роботу замість державних інстанцій.

Загрози: неурядові ЗМІ та організації можуть підірвати авторитет існуючої системи внутрішнього аудиту, який здійснюють державні установи; проведення внутрішнього аудиту неурядовими організаціями може розкрити інформацію, яка для службового користування, чи взагалі розповсюдження державної таємниці.

ВИСНОВКИ

Таким чином, запровадження внутрішнього аудиту в органах державного сектору є важливим завданням, оскільки це є однією з обов’язкових умов для вступу в Європейський Союз та виділення допомоги від міжнародних організацій. Наша держава активно переймає досвід проведення внутрішнього аудиту у провідних країн світу (Королівство Нідерланди, Великобританія і інші) і уже досягла у ньому великих успіхів, зокрема створено Державну аудиторську службу України.

Проте її структура зовсім не відповідає вимогам Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту. Це питання потребує більш детального розгляду.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб: Издательство “Питер”, 1999. – 144 с.
2. Волошин Д. Методологические основы внутреннего аудита эффективности системы управленческого учета на предприятии / Д. Волошин // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 1. – С. 49 - 57.
3. Жадан Т.А. Світовий досвід становлення та розвитку державного фінансового контролю / Жадан Т.А., Шовкопляс Т.С., Сиром’ятникова О.В // Вісник НТУ “ХПІ”, 2014. – № 64 (1106) – С. 168-176.
4. Гогишвили В. Внутренний контроль в системе управления холдингом / В.Гогишвили // Управление Компанией. – 2004. – № 03 (34).- С.24-29
5. Кудрик Г. Українсько-голландська співпраця з питань упровадження внутрішнього контролю / Г. Кудрик // Фінансовий контроль. №2 (109), 2015. – С.24-26
6. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В.В. Бурцев. – М.: “Экзамен”. 2000.- 320 с.
7. Бурцев В.В. Принципы внутреннего аудита системы принятия решений и финансовой политики страховой компании / В.В.Бурцев // Финансовый вестник: финансы, налоги, страхование, бухгалтерский учет. - 2009.- № 4.- С.19-22.
8. German Corporate Governance Code.- [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.corporate-governance-code.de/index-e.html>
9. Грачева М.В. Внутренний контроль и аудит в секторе государственного управления: опыт развитых стран / М.В. Грачева // Государственное управление. Электронный вестник.- 2007.- № 12.- С. 1-9.
10. Інформація про хід виконання 10 пріоритетних реформ Порядку денного асоціації Україна - ЄС: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=248219346&cat_id=244276429. – Назва з екрану.
11. Бровченко С. Португальський досвід державного фінансового контролю./ Бровченко С// Фінансовий контроль: Київ, №2 (85) 2013. – С.53-57.
12. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 1071 с.
13. Посібник “Дипломований аудитор” Частина 1. Основи внутрішнього аудиту. 2015 р. НОСК International, LLC. – С.276.
14. Стандарти внутрішнього аудиту, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 04 жовт. 2011 року № 1247 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 85.– Ст. 3131.
15. Про затвердження Кодексу етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту: Наказ Міністерства фінансів України від 29 вер. 2011 року №1217 :

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1195-11>.

16. Practice Advisories,[електронний ресурс] /The
Institute of Internal Auditors, 2004.// Режим доступа:
<http://www.iaa-ru.ru>.

17. Principles of Corporate Governance.
Organization for Economic Cooperation and
Development 1999// Режим доступа: <http://www.iaa-ru.ru>.

ТОЛСТОШЕЄВА

УДК 336.713

Анастасія Володимирівна
anastasiyatolst@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕКИ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН БАНКІВ

IMPROVING ECONOMIC AND LEGAL SECURITY OF CREDIT RELATIONS
OF BANKS

к.е.н., старший викладач
кафедри економічних і
гуманітарних дисциплін,
Вінницький фінансово-
економічний університет

Стаття присвячена правовим умовам забезпечення безпеки кредитної діяльності банків України, обґрунтовано формування протиріч у взаємовідносинах учасників кредитної діяльності в результаті акцентування уваги лише на необхідності захисту інтересів банків, запропоновано систему правових норм, яка враховує інтереси і позичальників також.

Статья посвящена правовым условиям обеспечения безопасности кредитной деятельности банков Украины, обосновано формирование противоречий во взаимоотношениях участников кредитной деятельности в результате акцентирования внимания только на необходимости защиты интересов банков, предложена система правовых норм, которая учитывает интересы и заемщиков также.

The article is devoted to the legal conditions of security of lending activities of Ukrainian banks, formation of contradictions in relations between members of credit activity is substantiated as a result of focusing only on the need to protect the interests of the banks, the system of legal norms, which takes into account the interests and borrowers as well is proposed.

Ключові слова: безпека кредитної діяльності банків, правові умови забезпечення безпеки кредитної діяльності, нормативна база безпеки кредитної діяльності

Ключевые слова: безопасность кредитной деятельности банков, правовые условия обеспечения безопасности кредитной деятельности, нормативная база безопасности кредитной деятельности

Keywords: security of credit activity of banks, legal conditions of security of lending activity, the regulatory framework of security credit activity

ВСТУП

Проблеми безпеки кредитної діяльності банків мають комплексний характер і обумовлені великою різноманітністю загроз та небезпек. У той же час, існуючі правові норми, які застосовуються у її регулюванні, незважаючи на свою чисельність, впливають на ситуацію односторонньо, не системно, залишаючи значні прогалини у правовому полі здійснення такої діяльності. Окрім того, правове поле кредитних взаємовідносин побудовано таким чином, що у них панує абсолютна монополія інтересів банків.

Що ж до правового регулювання процесу забезпечення безпеки кредитної діяльності, захисту інтересів її учасників, то правові акти взагалі відсутні. Тобто, взаємовідносини у сфері захисту прав і законних інтересів учасників кредитної діяльності залишаються державою непоміченими. Сучасні правові акти акцентують увагу лише на необхідності захисту інтересів банків.

Таким чином, існуючі правові умови регулювання кредитної діяльності банків розмежовують права її учасників і характеризують переконливе домінування інтересів банків, у т.ч. і щодо їх захисту. Така ситуація обумовлює об'єктивне існування

підстав для формування протиріч у взаємовідносинах учасників кредитної діяльності, недовіри їх один до одного і, як наслідок, до конфлікту інтересів [1].

МЕТА РОБОТИ полягає у наданні пропозицій щодо удосконалення правових умов забезпечення безпеки кредитної діяльності банків з урахуванням інтересів всіх її суб'єктів, як кредиторів так і позичальників.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети використовувались такі методи: порівняльний аналіз та інтерпретація – у дослідженні існуючої нормативної бази кредитної діяльності банків; методи аналогії й аксіоматичний метод – для надання пропозицій щодо удосконалення правових умов забезпечення безпеки кредитної діяльності банків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед проблем забезпечення безпеки кредитної діяльності банку значне місце займають проблеми, що зосереджені у правовій сфері. Відсутність спеціального законодавства, яке б регулювало взаємовідносини у сфері забезпечення безпеки підприємництва значним чином стримує потенціал, зосереджений у підрозділах безпеки суб'єктів

господарювання. Проблема загострюється ще і тим, що сама кредитна діяльність, як один з елементів фінансових відносин, залишається не повністю врегульованою. Відсутність базового закону «Про кредитування» та велика кількість правових актів, які тим чи іншим чином мають до неї відношення, не створює сприятливих умов для побудови ефективних взаємовідносин згаданих вище суб'єктів.

Проблема нестабільності і недосконалості правового регулювання у фінансовій сфері країни розглянута в Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 15.08.2012 р. №569-р [2]. Але разом з тим, серед шляхів і способів розв'язання існуючих проблем у цьому документі не передбачено заходів щодо удосконалення існуючого законодавства як по регулюванню окремих видів фінансової діяльності, так і у сфері забезпечення її безпеки.

Так у вищезазначеній Концепції увага зосереджена на недостатньому стані захисту прав кредиторів і інвесторів, унаслідок чого існує висока ймовірність виникнення ризику неповернення коштів несумлінними позичальниками [2]. Незважаючи на зобов'язання керівників банків діяти на користь банків та клієнтів, визначених у ст. 43 Закону України «Про банки і банківську діяльність», положення закону не конкретизують питання взаємовідносин банків з їхніми клієнтами щодо захисту спільних інтересів [3].

Вважаємо, що за даних умов, ефективність системи безпеки кредитної діяльності, заснованої на формуванні взаємопов'язаного інтересу і спільному його захисті [4] суттєво буде залежати від відповідного правового регулювання. Удосконалення правових норм у сфері регулювання захисту інтересів суб'єктів кредитної діяльності має здійснюватись у

напрямах вирівнювання прав учасників кредитної діяльності банків і створення правового механізму захисту прав їх інтересів у відносинах, що складаються між ними.

Доцільно конкретизувати окремі положення і норми фінансового права (визначення прав матеріальної та іншої відповідальності банків та інших учасників кредитної діяльності у їх фінансових взаємовідносинах), а також формування правових засад та створення спеціальних правових норм у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності, які поширюють свою дію в т.ч. і на кредитні відносини. Необхідність такого підходу обумовлюється ще і тим, що як показало дослідження, забезпечення безпеки кредитної діяльності банків стає дедалі все складнішим, а то і взагалі неможливим без всебічного врахування інтересів всіх її учасників.

Враховуючи перспективи розвитку світової та вітчизняної економіки, стає очевидним, що ефективності в кредитній діяльності банків може бути досягнуто не лише спільними зусиллями всіх її учасників, але і досконалими правовими, що забезпечують захист їх інтересів. У той же час практика правової дискримінації окремих категорій учасників кредитної діяльності вітчизняних банків не тільки має місце, а і продовжує поширюватись.

Вважаємо, правові норми у сфері забезпечення безпеки кредитної діяльності банків мають спрямовуватись на: регулювання взаємовідносин, що виникають у сфері кредитної діяльності банків; визначення правових механізмів захисту інтересів суб'єктів вказаної діяльності і утворення відповідних режимів її безпеки; встановлення відповідальності за порушення вказаних інтересів і режимів безпеки (рис. 1).

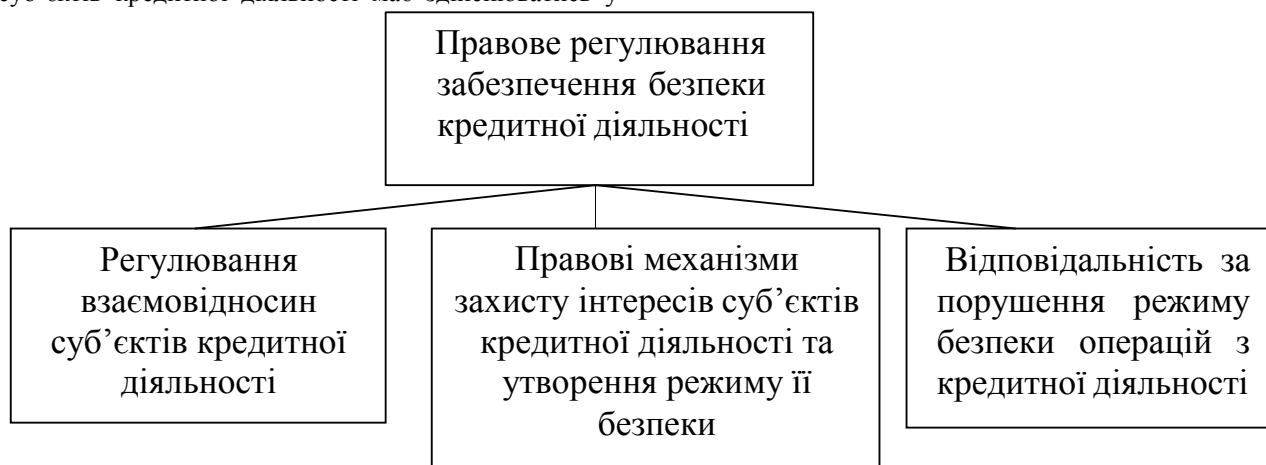

Рис. 1. Структура правового регулювання забезпечення безпеки кредитної діяльності банків
[складено автором]

Розглядаючи зміст та напрямки правового регулювання безпеки кредитної діяльності банків, можна побачити, що вони мають охоплювати значний комплекс їх взаємовідносин та діяльності. Правові норми мають охоплювати різні сфери: фінансову,

інформаційну, соціально-кадрову, технічну та технологічну, безпеки та ін. Тобто, забезпечення безпеки кредитної діяльності банків вимагає регулювання відносин, її учасників різними нормами та видами права, зокрема банківського,

інформаційного, трудового, цивільного, кримінального, конкурентного, спеціального з безпеки бізнесу і т.д. Названий комплекс правових норм різного рівня та спрямування буде ефективним за умови, коли до його складу будуть входити відповідні законодавчі акти, підзаконні акти державних органів, зокрема НБУ, а також нормативно-правові документи самих банків (рис. 2).

Законодавчий рівень у даному комплексі, крім існуючих норм з регулювання банківської діяльності, мають утворювати нові закони, зокрема Закон України «Про кредитну діяльність банків», необхідність прийняття якого та структура представлено в табл. 1.

Рис. 2. Пропозиції вдосконалення нормативної бази безпеки кредитної діяльності банків України
[складено автором]

Таблиця 1

Необхідність прийняття Закону України «Про кредитну діяльність банків» та його структура
[розроблено автором]

Необхідність прийняття	Рекомендована структура
- відсутність єдиного визначення поняття кредитна діяльність та правових засад її регулювання; - відсутність спеціального правового акту, яким би регулювались взаємовідносини, що виникають у процесі формування банками кредитних ресурсів та кредитування клієнтів. Розпорошеністю правових норм з питань кредитної діяльності банків по різних правових актах, що характеризується їх неузгодженістю, наявністю правових прогалин, а іноді і їх протиріччю; - наявність різного бачення банками та іншими суб'єктами процесу формування кредитних відносин, можливістю неадекватної поведінки сторін у ході розвитку таких відносин, особливо в складних економічних умовах; - великий обсяг операцій, пов'язаних з залученням банками коштів для формування кредитного ресурсу і його використанням, що при відсутності норм прямої дії з регулювання таких операцій, призводить до значних втрат, нанесення шкоди банкам, їх кредиторам та клієнтам; - необхідність запровадження в кредитній діяльності банків єдиних, прозорих та всім зрозумілих підходів і механізмів, що забезпечують концентрацію і використання коштів для фінансування діяльності економічних суб'єктів і громадян, нагальною потребою формування у населення грамотної поведінки по використанню кредитних коштів банків, довіри до них.	- об'єкт дії закону: взаємовідносини, які виникають у зв'язку з формуванням банками кредитного ресурсу та його використанням шляхом проведенням кредитних операцій; - визначення понять: кредитна діяльність банків, кредитна операція, кредитний ресурс, процес формування кредитного ресурсу, безпека кредитної діяльності банків, суб'єкт кредитної діяльності, інтерес суб'єкта кредитної діяльності, інші поняття, необхідні для однозначного розуміння положень закону; - засади забезпечення безпеки кредитної діяльності банків та заходи захисту інтересів її суб'єктів; - загальні умови формування взаємовідносин та особливості договорів, що укладаються банками у сфері кредитної діяльності, права банків, вкладників, кредиторів, позичальників та інших суб'єктів вказаної діяльності, засади захисту інтересів її суб'єктів, умови настання відповідальності, вимоги до позичальників та інших суб'єктів, що є учасниками кредитних операцій, порядок супроводження взаємовідносин суб'єктів кредитної діяльності, їх взаємодії у процесі здійснення операцій; - умови, за яких взаємовідносини у сфері кредитної діяльності банків є неможливими або обмеженими, відмова у наданні (обмеженні) послуг з кредитної діяльності; - умови дострокового припинення договірних відносин та його наслідки, заходи щодо санації відносин; - обмеження вартості кредитів та правила її розрахунку; - вирішення конфліктних ситуацій у взаємовідносинах суб'єктів кредитної діяльності; - нагляд за кредитною діяльністю банків.

Вважаємо, що наявність у структурі Закону України «Про кредитну діяльність банків» вищезазначених положень допоможе уникнути існуючої неузгодженості правових норм, що містяться сьогодні у правових актах, досягнути суттєвого зменшення причин виникнення конфліктів між суб'єктами кредитної діяльності, забезпечити більш ефективний захист їх інтересів, створити передумови для цілеспрямованого правового впливу на взаємовідносини та розвитку і конкретизації правових норм підзаконними актами і нормативно-правовими документами самих суб'єктів кредитної діяльності.

Разом з тим, враховуючи проблематичну ситуацію з поверненням банківських кредитів, яка, як показало дослідження, особливо загострилося в останні роки, низьку ефективність правового регулювання спорів щодо повернення банками кредитних боргів, а також значну шкоду (мільярди гривень), що зазнають банки та інші суб'єкти від таких боргів, є необхідність виокремити діяльність банків з повернення дебіторської заборгованості (в т.ч. і кредитної) в окремий напрямок і надати їй окремого статусу. З цією метою пропонується прийняти Закон України «Про організаційно-правові засади повернення банківського кредиту» (табл.2).

Структура Закону України «Про організаційно-правові засади повернення банківського кредиту»

[розроблено автором]

Параграф Закону	Зміст параграфу
Об'єкт дії закону	відносини, що виникають у процесі повернення банківських кредитів та інших боргів, утворених від невиконання зобов'язань за кредитними операціями.
Визначення понять	- кредитна заборгованість банку; - прострочений та проблемний кредити; - сумнівна та безнадійна до повернення заборгованість - борговий спір; - спосіб повернення кредитного боргу; - боргові відносини; - суб'єкти (сторони) боргових відносин (боргового спору); - боргова робота; - погашення та повернення кредитного боргу; - інші поняття, необхідні для однозначного розуміння положень закону.
Елементи боргового спору	- умови виникнення боргових відносин (боргового спору), їх ознаки, санкції до боржника та порядок їх формування і накладання, юридична легітимація санкцій; - вплив суб'єктів кредитної діяльності на боргову ситуацію з метою вирішення боргового спору;
Алгоритм дії суб'єктів кредитної діяльності щодо повернення кредитного боргу	- аргументи банку у борговому спорі; - особливості судового процесу повернення кредитного боргу; - правові засади взаємовідносин з боржником, заставодавцем, гарантом, поручителем, страховиком; - мирова угода у спорах з повернення кредитного боргу; - кримінальне провадження у борговому спорі, задоволення вимог кредитора у якості цивільного позивача; - взаємовідносини кредитора з органами виконавчої служби у процесі повернення кредитного боргу.
Способи позасудового повернення кредитних боргів	- особливості повернення кредитних боргів за дорученням кредитора третіми особами, вартість боргової роботи; - форфейтинг і його особливості у поверненні банківського кредиту; - повернення боргу майном боржника, капіталізація боргу, взаємозалік у боргових спорах, уступка права вимоги та переведення кредитного боргу.
Інше	- задоволення вимог банку за кредитним боргом у процедурі банкрутства та ліквідації боржника (банк за всіх умов має бути першочерговим кредитором, оскільки кредитні кошти є коштами кредиторів та вкладників банку); - особливості боргових взаємовідносин з фізичними особами: боржниками банку та нерезидентами; - умови погашення кредитних боргів; - нагляд за діяльністю банків з повернення кредитної заборгованості.

Головною метою даного закону автор бачить створення сприятливих умов для найбільш ефективного повернення банківських кредитів на основі розширення правових інструментів та удосконалення боргових взаємовідносин. Реалізація вищевикладених положень закону дасть змогу максимально сприяти захисту інтересів всіх сторін

боргових взаємовідносин та виключить їх домінування у боргових спорах.

Для підвищення довіри до банківської системи вкладників банків, захисту їх інтересів та з метою додаткового залучення банками коштів населення є необхідність прийняття Закону України «Про умови повернення вкладів фізичних осіб – клієнтів банків, які не є учасниками Фонду гарантування вкладів

фізичних осіб». Тут пропонується забезпечити виплати за вкладми фізичних осіб банків, які не є членами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за рахунок державного бюджету у терміни і у сумах, визначених Фондом гарантування вкладів фізичних осіб для вкладників інших банків. Одночасно НБУ стає першочерговим кредитором банку, що ліквідується на суму таких виплат. У такому випадку захист інтересів вкладників всіх банків буде вирівняно.

Важливе місце в системі правового регулювання забезпечення безпеки банківської діяльності взагалі і кредитної зокрема мають правові акти НБУ, які також формуються за двома напрямками: регулювання банківської діяльності та регулювання забезпечення безпеки банків. Провідним документом тут має стати Положення «Про кредитування», в якому доцільно було би конкретизувати норми Закону України «Про кредитну діяльність банків» (рис. 3).

Рис. 3. Структура Положення «Про кредитування» [розроблено автором]

Положення «Про кредитування» зазначеного змісту уніфікує кредитну процедуру банків, зумовить єдині правила надання банківського кредиту та утворить умови, за яких усі сторони кредитної операції будуть мати можливість однозначно визначитись щодо їхньої ролі, повноважень та відповідальності у процедурі кредитування.

З точки зору забезпечення безпеки кредитної діяльності банків важливим є впровадження в систему правового її регулювання Положення НБУ «Про безпеку банків». Основним спрямуванням такого документа має бути захист власності та діяльності банків, особливо при проведенні банківських операцій. Враховуючи відсутність на даний час цього документа та основні проблеми, що мають місце у захисті кредитної діяльності банків, до його змісту пропонуємо включити:

1. Поняття безпеки банку та зміст її заходів, принципи організації безпеки банківської діяльності та створення системи безпеки банку, напрямки забезпечення безпеки;

2. Сили та засоби безпеки, способи забезпечення безпеки, особливості забезпечення безпеки банківських операцій, концепція безпеки банку;

3. Поняття загрози банківській діяльності, розмежування понять загрози і ризику, об'єкти ти види безпеки;

4. Режими безпеки в діяльності банку, особливості забезпечення фінансової, майнової, інформаційної та кадрової безпеки в банку, оцінка стану безпеки банку;

5. Взаємовідносини банку з іншими суб'єктами у процесі забезпечення безпеки його діяльності, умови забезпечення безпеки спільними зусиллями банку, клієнтів, кредиторів, взаємодія у ході виконання заходів безпеки.

Зазначене Положення, разом з поданими вище законодавчими актами, утворить передумови для всебічного захисту інтересів суб'єктів кредитної діяльності, формування ними власних правових актів, адаптованих до норм, викладених у Положенні і законах, здійснення більш безпечної поведінки у процесі їх взаємовідносин.

Запропоновані інші нормативно-правові акти НБУ спрямовані на розвиток та конкретизацію положень відповідних законів, що торкаються кредитної діяльності банків і забезпечення її безпеки, у т.ч. захисту корпоративного інтересу всіх учасників такої діяльності.

Зокрема, пропонується Положення «Про формування ресурсу банків та вкладні операції» (рис. 4). Наявність вищезазначеного правового акту забезпечить мінімізацію можливих втрат і збитків учасників кредитної діяльності у процесі їх взаємовідносин.

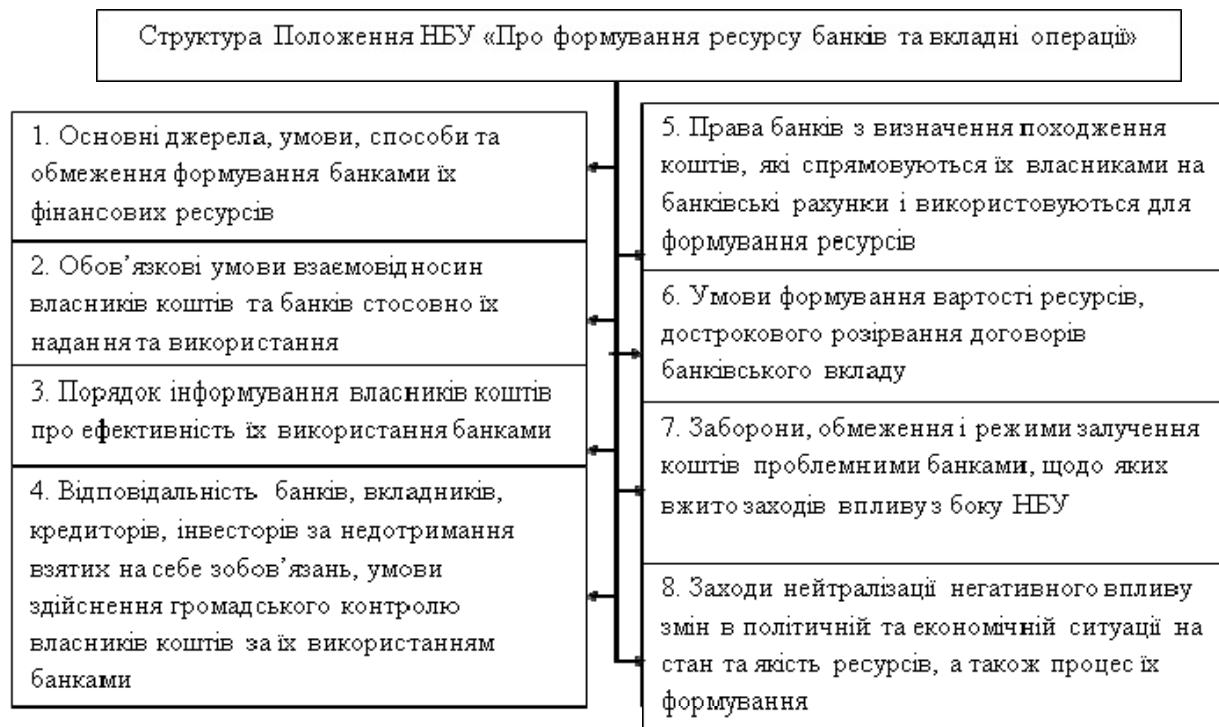

Рис. 4. Структура Положення НБУ «Про формування ресурсу банків та вкладні операції»

[розроблено автором]

Проблеми кредитної діяльності банків зумовлені не лише недобросовісною поведінкою її учасників, а й відсутністю в окремих із них відповідального ставлення до грошей. За таких умов нагальною є просвітницька робота банків щодо формування фінансової культури населення. Більше того, така робота має бути організованою і систематизованою, а в правовому полі грамотно врегульованою. Враховуючи, що більше за все зазначене питання торкається банків, то безпосередньо банки і повинні взятися за таку роботу.

Виходячи з цього, на разі може бути прийняття НБУ Положення «Про інформаційно-консультативну роботу банків та інших фінансових установ». Основним змістом цього документа можуть бути правові засади діяльності банків, громадських об'єднань, інших установ, що подають себе як суб'єкти ринку банківських послуг з питань, пов'язаних з ліквідацією неграмотності населення у сфері фінансів та взаємовідносин з банками. Підвищення грамотності населення у даних питаннях не лише посилить довіру до банків, а й забезпечить їх ресурсами, сформованими за рахунок заощаджень населення, створить більш дешевші умови використання банківських коштів, що в результаті матиме позитивний вплив і на безпеку кредитної діяльності банків.

На забезпечення безпеки кредитної діяльності будуть впливати й інші правові акти НБУ, зокрема Положення «Про банківську і комерційну таємницю і їх захист у діяльності банків», норми якого створять передумови для більш надійного захисту інформації у взаємовідносинах банків з їх клієнтами.

Основними доповненнями до існуючих законодавчих актів з позиції забезпечення безпеки

кредитної діяльності банків на основі захисту інтересів всіх її учасників пропонуємо такі:

- до Закону України «Про банки і банківську діяльність». У зв'язку з тим, що для повернення банківських кредитів важливе значення має здатність органів управління позичальника грамотно і ефективно використати кредитні кошти, доцільно доповнити закон нормами, відповідно до яких: банки мають проводити перевірку не лише кредитоспроможності позичальника, а й перевірку якості управління діяльністю позичальника, передбачити формування громадських об'єднань клієнтів банків і надати їм право періодично ознайомлюватися зі звітами про стан діяльності відповідних банків, а за необхідності – ініціювати перевірку з боку НБУ та контролюючих органів та ін.

- до Закону України «Про захист прав споживачів» [5]. Враховуючи, що серед об'єктів захисту в законі визначено в т.ч. і послуги, останні можна поширити і на банківські послуги, отримані для забезпечення побутових потреб споживачів. У зв'язку з цим та, виходячи із запропонованої концепції захисту корпоративного інтересу учасників кредитної діяльності банків, виникає необхідність доповнити закон, тобто поширити дію закону на споживачів банківських послуг

- до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [6]: беручи до уваги особливості здійснення тимчасової адміністрації банків, визначені вказаним вище законом, та мету, з якою запроваджується в банках тимчасова адміністрація (виведення банку з ринку). Автор вважає доцільним виключити з зазначеного закону норму, пов'язану з заборонаю задоволення

вимог вкладників банків, в яких запроваджено тимчасову адміністрацію (ст. 36, п. 5.1.).

- до Закону України «Про основи національної безпеки України» [7] в частині утворення системи недержавної безпеки як суб'єкта забезпечення національної безпеки країни (ст. 4), її повноважень та функцій (ст.ст. 9, 10). Таким чином система недержавної безпеки існуюча де факто уже довгий час отримує легітимний статус.

ВИСНОВКИ

Існуючі правові норми України у сфері правового регулювання кредитної діяльності банків не допускають рівноправних взаємовідносин суб'єктів, зумовлюючи домінування в них банків. Необхідною умовою підвищення ефективності систем безпеки кредитної діяльності банків є удосконалення правового поля. Надані у статті пропозиції щодо змісту і структури нових законів, основним з яких є Закон України «Про кредитну діяльність банків», а також положень НБУ спрямовано на удосконалення правового регулювання кредитної діяльності за двома напрямками: вирівнювання прав учасників кредитної діяльності та створення правового механізму захисту їх інтересів. Це дозволить сформувати комплекс правових норм, який поєднує у собі норми законодавчих, підзаконних та нормативних документів, що сприятиме зниженню загроз в кредитній діяльності банків.

Список використаних джерел

1. Недосконалість правової системи України як загроза кредитній діяльності банків // Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України: IV Науково-практичний семінар з міжнародною участю (Тернопіль, 18-20 квітня 2013 р.) – Тернопіль, 2013. – С. 267-268.
2. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012, №589-р [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. -№2121 - III із змінами і доповненнями // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.kgov.ua
4. Толстошеева А.В. Організація забезпечення безпеки кредитної діяльності банків /І.М. Прийма, А.В. Толстошеева// Ринок цінних паперів України. – К., 2014. - № 8. – С.25-31.
5. Про захист прав споживачів // Закон України № 1023-12 у редакції від 01.01.2016 // [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.rada.gov.ua
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб / Закон України від 23.02.2012.-№4452-VIII.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.rada.gov.ua
7. Про основи національної безпеки України // Закон України № 964-IV від 19.06.2003 // [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.rada.gov.ua